

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОҢТҮСТІГІ МЕН ОҢТҮСТІК-ШЫҒЫСЫ ҮШІН БОЛАШАҒЫ ЗОР АЛМА СОРТТАРЫ

Фермерлер мен әуесқой
бағбандарға арналған құрал

ПЕРСПЕКТИВНЫЕ СОРТА ЯБЛОНИ ДЛЯ ЮГА И ЮГО-ВОСТОКА КАЗАХСТАНА

Пособие для фермеров
и садоводов-любителей

Алматы 2010

УДК 634
ББК 42.355
С 18

Сальников Е. М.

Қазақстанның оңтүстігі мен оңтүстік-шығысы үшін болашағы зор алма сорттары. Фермерлер мен әуесқой бағбандарға арналған оқу құралы. Алматы, 2010. – 80 с., 56 сурет (қазақ және орыс тілдерінде)

ISBN 978-601-7032-13-5

Кітапта Қазақстанның оңтүстігі мен оңтүстік-шығысы үшін болашағы зор алманың 29 сорттары көрсетілген. Бұл қысқаша мәліметтер сорттардың пайда болуы, пісіп-жетілме мерзімдері, жемістердің помологиялық сипаттамалары, олардың негізгі қасиеттері мен кемшіліктері туралы, сондай-ақ мұнда алма бақтарын зиянкестермен аурулардан сақтау жөніндегі кеңестер берілген. Осы кітапта әрбір сортты сипаттайтын 56 түрлі түсті суреттер фермерлер мен әуесқой бағбандарға сорттардың түрлерін анықтауға жәрдемдеседі.

Пайдалануға қолайлы болу үшін кітапта сорттар алфавиттік тәртіппен орналастырылған. Басылым фермерлер мен әуесқой бағбандарға, бау-бақша, жеміс өнімдерін сақтау мен оңдеу саласында жұмыс істейтін басқа мамандарға, осы мамандық бойынша дәріс алып жүрген студенттерге, сондай-ақ осы жемістерді өсіретін және пайдаланатын азаматтардың барлық санаттарына арналған.

Кітап Қазақстан Республикасы Үкіметінің, Ғаламдық экологиялық қордың және Қазақстандағы БҰҰ Даму Бағдарламасының «Қазақстанның таулы агробиологиялық алуантүрлілігін in situ сақтау» жобасын іске асыру шеңберінде жарық көріп отыр.

Осы жарияланымда орын алған көзқарастар авторға тиесілі және міндетті түрде БҰҰ Даму бағдарламасының пікірін білдірмейді.

© Қазақстандағы БҰҰ Даму бағдарламасы, 2010
Барлық құқықтар қорғалған

Kazakhstan

Біріккен Ұлттар Ұйымының Даму бағдарламасы (БҰҰДБ) - БҰҰ қатысушы-елдердің білім көздеріне, тәжірибелер мен ресурстарға қол жеткізуге жол ашу арқылы адам өмірінің позитивтік өзгеруі үшін даму саласындағы ауқымды желісі болып табылады. Біз даму саласында 166 елдің аймағында жұмыс істейміз, оларға даму саласындағы ғаламдық және ұлттық мәселелердің шешімін іздеуде көмек көрсетеміз. Өз әлеуеттерін дамыту барысында елдер БҰҰДБ қызметкерлерінің тәжірибелері мен білімдерін кеңінен пайдаланады.

УДК 634
ББК 42.355

ISBN 978-601-7032-13-5

Е.М. Сальников, 2010 ж. мәтін
Е.М. Сальников, Л.И. Вальдшмит, 2010 ж. сурет
П. Ә. Есенбекова, 2010 ж., аударма

УДК 634
ББК 42.355
С 18

Сальников Е.М.

Перспективные сорта яблони для юга и юго-востока Казахстана. Пособие для фермеров и садоводов-любителей. – Алматы, 2010. – 80 с., 56 ил. (на каз. и рус.яз.)

ISBN 978-601-7032-13-5

В книге представлены описания 29 перспективных сортов яблони для юга и юго-востока Казахстана. Даны краткие сведения о происхождении сорта, сроках созревания, pomологические характеристики плодов, их основные достоинства и недостатки, а также рекомендации по защите яблоневых садов от вредителей и болезней. Фермерам и садоводам-любителям помогут определить тот или иной сорт 56 цветных иллюстраций, которые сопровождают описание каждого сорта.

Для удобства пользования сорта в книге расположены в алфавитном порядке. Издание предназначено для фермеров и садоводов-любителей, других специалистов, работающих в области садоводства, хранения и переработки плодовой продукции, студентов, обучающихся по этим специальностям, а также для всех категорий граждан, выращивающих и использующих эти плоды.

Книга издана в рамках реализации Проекта Правительства Республики Казахстан, Глобального экологического фонда и Программы развития ООН в Казахстане «Сохранение in situ горного агробиоразнообразия в Казахстане».

Взгляды, представленные в данной публикации, принадлежат автору и необязательно отражают мнение Программы развития ООН.

© Программа развития ООН в Казахстане, 2010
Все права защищены.

Kazakhstan

Программа развития Организации Объединенных Наций (ПРООН) - глобальная сеть ООН в области развития, выступающая за позитивные изменения в жизни людей путем предоставления странам-участницам доступа к источникам знаний, опыта и ресурсов. Мы работаем на территории 166 стран, оказывая им содействие в поиске решений глобальных и национальных проблем в области развития. В процессе развития своего потенциала страны используют опыт и знания персонала ПРООН и широкого круга ее партнеров.

УДК 634
ББК 42.355

ISBN 978-601-7032-13-5

Сальников Е.М., текст, 2010
Сальников Е.М., Вальдшмит Л.И., фото, 2010
Есенбекова П.А., перевод, 2010

Қазақстанның оңтүстігі мен оңтүстік-шығысы үшін болашағы зор алма сорттары

Алма барлық жемістер ішіндегі ең көп таралған бірегей жеміс түрі. Пішіні мен көлемі алуан түрлі ашық-қызыл, қызғылт, ақ, сары, ашық-жасыл жемістердің салмағы 50-ден 500 граммға дейін жетеді және одан да үлкен болып келетін алмалардың қанты мен қышқылының үйлесімі сай, қайталанбайтын хош иісі болады. Жемістің қысқы сорттары дәмін жоғалтпай, 8-10 айға дейін сақталады. Алманың құрамында жеңіл сіңірілетін глюкоза мен фруктоза, органикалық қышқылдар – алма, лимон, салицил, С витамині (4,5 – 45,0 мг/%), сонымен қатар А, В1, В2, РР витаминдері, каротин, маңызды минеральды тұздар, пектин, эфир майы бар.

Жемісі жаңа піскен күйінде пайдаланылады, сонымен қатар оларды шырын, компот, тосап, сидр, шараптарға өңдейді, оларды кептіруге және жібітуге болады, алма езбесінен мармелад, джем, повидло және қак жасайды.

Алманың барлық мәдени сорттарының ата тегі - жабайы өсетін алмалар, қазіргі кезде олардың 15 мыңдай түрі белгілі. Алма тұқымы жабайы өсетін алманың 50 түрін қамтиды, олар қоңыржай климатта (Сібір, Канада), солтүстік жарты шардағы субтропиктерге дейін өседі. Біздің елімізде алманың 3 түрі өседі: Сиверс алмасы (*Malus sieversii* (Ledeb.) M. Roem.), Недзведский алмасы (*M. niedzwetzkyana* Dieck.), қырғыз алмасы (*M. kirghisorum* Al. et An.). АҚШ, Ұлыбритания, Германия, Франция ғалымдары Сиверс жабайы алмасы мен бүкіл дүние жүзінде өсірілетін алмалардың көптеген мәдени түрлерінің генетикалық байланысын анықтады. Еуропадағы алманың көптеген сорттары Сиверс алмасынан шыққан деген болжам дәлелденіп, қазіргі кезде көптеген жабайы өсетін алма түрлері бүкіл әлем бойынша алманың жаңа, суыққа, құрғақшылыққа төзімді, иммунды немесе ауруларға жоғары төзімділігі болатын сорттарын алу үшін сұрыптау жұмыстарына қолданылуда.

Қазақстанда тек Іле және Жонғар Алатауында Сиверс алмасының табиғи ормандары сақталған. Бұл ормандарда керемет жеміс беретін жасы 100 немесе одан астам алма ағаштары кездеседі.

Алма - әлемдегі басты жеміс дақылы. FAO мәліметтері бойынша 200 жылы Қытай 29.8 млн. т. алма, АҚШ – 4.3 млн. т. алма, Польша – 2,8 млн. т. алма, Ресей – 1,4 млн. т. алма, Өзбекстан – 0,58 млн. т. алма өсірген. Әр мемлекеттегі алма өнімі тауар өндіру аймақтарында 50-60 т/га құрайды.

Алматы облысының Еңбекшіқазақ ауданында алдыңғы қатарлы фермерлер 25-40 т/га алма алады, бірақ Қазақстан бойынша соңғы жылдары шығымдылық орташа алғанда 4 т/га көлемінде болып отыр.

Қазақстанның оңтүстігі мен оңтүстік-шығысы жеміс шаруашылығы дамыған басты аймақтар болып табылады. Мұндағы табиғат пен ауа райы жағдайы шетел өнімдерімен бәсекелестікке түсе алатын жоғары сапалы алма жемістерін өсіруге қолайлы. Қазақстан Республикасында «Сұрыптау жетістіктерінің мемлекеттік тізімінде» алманың 30 сорттан астамы пайдаланылуға жіберілген, олардың ішінде атам заманғы және жаңа жергілікті сорттар бар. Осы жағдайда өсірілген жемістер жоғарғы тауарлы сапасымен ғана емес, ерекші дәмдік қасиеттерімен де ерекшеленеді, олар емдік тағам, сонымен қатар өңдеу үшін шикізат ретінде де қолданылады.

Оңтүстік және оңтүстік-шығыс Қазақстанда үнемі үзбей жоғары өнім алуға сыртқы ортаның қолайсыз жағдайлары шек келтіреді, мысалы, қысқы аяздар мен ұзаққа созылған жылымықтар, кеш көктемдік үсіктер, жазғы құрғақшылықтар, сонымен қатар бірқатар өсімдік аурулары. Сондықтан мұнда жергілікті жағдайға бейімделген мәдени дақылдардың сорттары ғана едәуір кең көлемде өсіріледі. Бұл Қазақстанда мәдени дақылдардың сорттарын үнемі жетілдіріп отыруын қажет етеді.

Бұл мәселені шешудің екі жолы бар. Біріншісі – жерсіндіру, тексеру және жергілікті жағдайға едәуір бейімделген, сырттан әкелінген жоғарғы өнімді және жеміс сапасы жоғары сорттардың ішінен сұрыптау. Шетел сұрыптау сорттарына (АҚШ) Голден Делишес, Айдоред, Старкримсон, Старк Эрлиест жатады.

Екіншісі, едәуір түбегейлі жол болып табылады, яғни сұрыптау жолымен басқа жақтан әкелінген, сонымен қатар жергілікті сорттардың жетістіктерін үйлестірген жаңа қазақстандық сорттар алу. Соңғы жылдары қазақстандық сұрыптаушылардың сұрыптау жұмыстарында тазқотырға иммунитеті бар американдық сорттар: Либерти, Приснилла, әсіресе Прима сорты кең қолданылады. Прима сорты кешенді донор болып табылады: тазқотырға иммунитетті, ақұнтақ ауруына аса төзімді, тез жеміс беретін, өнімді, жемісі алқызыл түсті. Прима сорты жергілікті Апорт, Заилийское, Заря Алатау сорттарымен шағылыстырғанда, тұқымына 48-62% шамасында тазқотырға төзімділік, сонымен қатар ақұнтаққа жоғары төзімділік береді, тез жеміс салатын болады, өнімі мол және жемісінің тауарлық сапасы жоғары.

1933 жылы Қазақстанда алманы сұрыптау жұмыстары басталды, ол кездегі басты мақсат оңтүстік-шығыс Қазақстанда қысқы суыққа төзімді, өнімді, жемісінің сапасы жоғары, ақұнтаққа төзімді жаңа алма сорттарын шығару болды. 20 ғасырдың 70 жылдарының ортасында сұрыптаушы Кацейко А.Н. Заилийское, Заря Алатау, Казахское Юбилейное, Рубин, Румянка Алматинская, Ренет Казахстанский, Салтанат, Синап алматинский сорттарын шығарды және осы аймақта өсірілді, Қазақстан жеміс шаруашылығының дамуына үлкен үлес қосты.

20 ғасырдың соңында сұрыптаушы А.Д.Виновец Айнур, Ануар, Восход, Дамира, Рахат, Талгарское, Тюльпан және т.б. сорттарды шығарды. Осы сорттардың көбі шаруа қожалығы мен әуеской бағбандарға кең таралды.

21 ғасырда сұрыптаушы Сальников Е.М. Максат, Сая, Заман, Егемен, Жаркын, Шырын алма сорттарын шығарды. Максат пен Сая тазкотырға иммунды алғашқы отандық алма сорттары болып табылады.

Таяу жылдарда сұрыптау жайлы бағдарламада тазкотырға иммунды, ақұнтақ ауруына аса төзімді, пісіп жетілу мерзімі әртүрлі алма сорттары алынады. Олар суыққа төзімді, тез жеміс беретін, ықшамды, қарқынды өнімге қолайлы, жоғары өнімді, сыртқы пішіні тартымды, дәмдік сапасы жоғары, жемістері тез түсіп қалмайтын сорт болу керек. Қазақстанда алынатын жаңа алма сорттары әлемдік сорттармен бәсекеге түсе алатын ең жоғарғы деңгейдегі үлгі болады.

Перспективные сорта яблони для юга и юго-востока Казахстана

Яблоко – уникальный фрукт, самый распространенный из всех плодов. Ярко красные, розовые, белые, желтые, ярко-зеленые плоды самых разных форм и размеров от 50 до 500 граммов и больше, гармонично сочетающие сахара и кислоты, с неповторимым яблочным ароматом. Плоды зимних сортов могут храниться до 8-10 месяцев, не теряя вкуса. В яблоках содержатся легко усваиваемые глюкоза и фруктоза, органические кислоты – яблочная, лимонная, салициловая, витамин С (4,5 – 45,0 мг/%), а также витамины А, В1, В2, РР, каротин, важные минеральные соли, пектин, эфирные масла.

Плоды употребляются в свежем виде, а также их перерабатывают на соки, компоты, варенье, сидры, вино, их можно сушить и мочить, а еще из яблочного пюре делают мармелад, джем, повидло и пастилу.

Родоначалником всех культурных сортов яблони – в настоящее время их известно около 15 тысяч – являются дикорастущие виды. Род яблоня включает 50 видов дикорастущих яблонь, произрастающих в умеренном климате (Сибирь, Канада), до субтропиков в северном полушарии. В нашей стране произрастает 3 вида дикой яблони: яблоня Сиверса (*Malus sieversii* (Ledeb.) M. Roem.), яблоня Недзведского (*M. niedzwetzkyana* Dieck.), яблоня киргизов (*M. kirghisorum* Al. et An.). Исследованиями ученых США, Великобритании, Германии, Франции была установлена генетическая связь дикой яблони Сиверса и множества сортов яблок, культивируемых в мире. Высказывается предположение, что многие сорта яблони в Европе произошли от яблони Сиверса. И в настоящее время многие дикорастущие виды яблони используют в селекционной работе по всему миру для создания новых зимостойких, засухоустойчивых, иммунных или высоко устойчивых к болезням сортов.

Только в Казахстане в Заилийском и Джунгарском Алтау сохранились естественные леса яблони Сиверса. В этих лесах встречаются деревья яблони в возрасте 100 и более лет, дающих прекрасные плоды.

Яблоня – основная плодовая культура в мире. По данным ФАО в 2008 г. Китай вырастил яблок 29,8 млн. т., США – 4,3 млн. т. яблок, Польша – 2,8 млн. т. яблок, Россия – 1,4 млн. т. яблок, Узбекистан – 0,58 млн. т. яблок. В разных странах урожайность яблони в зонах товарного производства составляет 50-60 т/га.

В Алматинской области, в Енбекшиказахском районе передовые фермеры получают яблок по 25-40 т/га, но в среднем по Казахстану урожайность за последние годы находилась в пределах 4 т/га.

Юг и юго-восток являются ведущими регионами развитого плодоводства Казахстана. Природно-климатические условия благоприятствуют выращиванию здесь высококачественных плодов яблок, способных выдерживать конкуренцию с зарубежной продукцией. В «Государственный реестр селекционных достижений» включено более 30 сортов яблони допущенных к использованию в Республики Казахстан, в т.ч. стародавних и новых местных сортов. Плоды, выращенные в этих условиях, отличаются не только высокими товарными качествами и отличными вкусовыми свойствами, но могут быть использованы в лечебном питании, а также служить сырьем для переработки.

В то же время получение стабильных высоких урожаев на юге и юго-востоке Казахстана ограничивается воздействием таких неблагоприятных факторов внешней среды, как зимние морозы и продолжительные оттепели, поздневесенние заморозки, летние засухи, а также эпифитотии ряда болезней. Поэтому только сорта плодовых культур, сочетающие высокое качество с адаптивностью к местным условиям могут с успехом возделываться здесь в достаточно широких масштабах. Это делает необходимым постоянное совершенствование ассортимента плодовых культур в Казахстане.

Существуют два пути решение этой задачи. Первый – интродукция, испытание и отбор из числа завезенных сортов наиболее приспособленных к местным условиям, с высоким урожаем и качеством плодов. К таким сортам зарубежной селекции (США) относятся Голден Делишес, Айдоред, Старкримсон, Старк Эрлиест.

Второй путь, который является наиболее радикальным – получение селекционным путем новых казахстанских сортов, которые сочетают достоинства как завезенных из других районов, так и местных сортов. В последние годы в селекционной работе казахстанских селекционеров широко используются иммунные к парше американские сорта: Либерти, Присцилла, и особенно сорт Прима. Сорт Прима является комплексным донором: иммунитет к парше, устойчивость к мучнистой росе, скороплодность, урожайность, ярко красной окраски плоды. При скрещивании с местными сортами Апорт, Заилийское, Заря Алатау сорт Прима передает потомству иммунитет к парше в пределах 48-62%, а также одновременно высокую устойчивость к мучнистой росе, скороплодность, продуктивность, привлекательный вид плодов.

Началась же работа по селекции яблони в Казахстане в 1933 году, и главной задачей того времени было выведение новых зимостойких сортов яблони, урожайных, с высоким качеством плодов, устойчивых к мучнистой росе, наиболее вредоносной болезни на юго-востоке республики. К сере-

дине 70-х годов 20-го столетия селекционером Кацейко А.Н. были созданы сорта: Заилийское, Заря Алатау, Казахское Юбилейное, Рубин, Румянка Алматинская, Ренет Казахстанский, Салтанат, Синап алматинский, которые были районированы и внесли существенных вклад в развитие плодоводства Казахстана.

В конце 20-го века селекционером Виновцом А.Д. были созданы сорта: Айнур, Ануар, Восход, Дамира, Рахат, Талгарское, Тюльпан и др. Многие из этих сортов получили распространение в крестьянских хозяйствах и у садоводов любителей.

В 21 веке селекционером Сальниковым Е.М. были созданы сорта яблоки: Максат, Сая, Заман, Егемен, Жаркын, Шырын. Максат и Сая – первые отечественные сорта яблоки, иммунные к парше.

В ближайшие годы программа по селекции будет строиться на создании иммунных к парше, высоко устойчивых к мучнистой росе сортов яблоки различных сроков созревания. Сорт должен быть зимостойким, скороплодным, с компактной кроной, пригодной для интенсивного производства, высокопродуктивный, с привлекательным внешним видом, высокими вкусовыми качествами не осыпающихся плодов. Создаваемые новые сорта яблоки в Казахстане будут на уровне самых высоких стандартов, способных конкурировать с сортами мирового сортимента.

Алма сорттарының сипаттамасы Описание сортов яблони

Айдоред – сорт АҚШ-та алынған. Пісіп жетілу мерзімі кешқыстық. Ағаш биіктігі орташа, ағаштың аумағы сопақша. Негізгі жемістерін қалемшелерінде және жеміс шыбықтарында салады.

Жемістері ірі, тегіс, 160-200 г, жалпақ домалақ. Жемістердің негізгі түсті ақшыл жасыл, қып-қызыл жабынды. Жеміс еті ақсары түсті, жұмсақ, өте шырынды, хош иісті, қышқыл-тәтті дәмді. Жемісі қыркүйек соңында піседі, мамыр-маусымға дейін сақталады. Тасымалдауға өте қолайлы. Сорттың суыққа төзімділігі төмен. Жемістер тазкотырмен төменгі дәрежеде зақымдалады. Сорт ақұнтақ ауруын тез қабылдайды.

Сорт тез жеміс береді, баққа отырғызғаннан кейін өскіндері 3-4 жылда жеміс береді, өнімділігі жоғары, жемісті үнемі береді. Сорт өсіру жағдайын уақтылы суаруды, жоғарғы агротехниканы қажет етеді, өнім шектен тыс көп болса, жемісі ұсақтайды.

Сорттың басты жетістіктері: ұдайы және жоғары өнім беруі, тез пісіп жетілуі, жемістерінің тауарлық сапасы жоғары болуы, жақсы сақталады.

Сорттың кемшілігі: қысқы суыққа төзімсіз, ақұнтақ ауруымен қатты зақымдалады, өнімі көп болса, жемісі ұсақтайды.

Айдоред – сорт получен в США. Срок созревания позднезимний. Дерево среднерослое, крона овальная. Основное плодоношение сосредоточено на кольчатках и плодовых прутиках.

Плоды крупные, выровненные, 160-200 г, плоскоокруглые. Основная окраска плодов светло-зеленая, покровная – ярко-красная. Мякоть плодов кремовая, нежная, очень сочная с приятным ароматом, хорошего кисло-сладкого вкуса. Созревают плоды в конце сентября, хранятся до мая-июня. Транспортабельность высокая. Зимостойкость сорта недостаточная. Паршой плоды поражаются в слабой степени. Сорт сильно восприимчив к мучнистой росе.

Сорт скороплодный, на клоновых карликовых подвоях вступает в плодоношение на 3-4 год, высокоурожайный, плодоношение регулярное. Сорт требователен к условиям выращивания, регулярным поливам, высокой агротехнике, при перегрузке урожаем плоды мельчают.

Основные достоинства сорта: регулярная и высокая урожайность, скороплодность, плоды высоких товарных качеств, хорошо хранятся.

Недостатки сорта: недостаточно зимостоек, сильно поражается мучнистой росой, при перегрузке плоды мельчают.

Айнур – Қазақ жеміс және жүзім өсіру ғылыми зерттеу институтының сұрыптау сорты, Апорт пен Голден делишес сорттарын шағылыстыру арқылы алынған, 2011 жылдан бастап Қазақстан Республикасында пайдалануға рұқсат етілген Мемлекеттік сұрыптау жетістіктері тізіміне енгізілген.

Ағаш биіктігі орташа, дөңгелек пішінді, бұтақтары орташа тығыз орналасқан. Жеміс бұтақтары жеміс салады. Жемісі ірі – 160-180 г, домалақ-конус пішінді. Негізгі бояуы - сары түс. Жеміс еті ақсары түсті, орташа тығыздықта, шырынды, қышқыл-тәтті дәмді, хош иісті. Қыркүйек ортасында піседі, жемістері наурызға дейін сақталады.

Сорт Алматы облысы жағдайына бейімделген. Ақұнтақ ауруына төзімді, бірақ тазқотырға төзімсіз.

Сорт тез жеміс береді, отырғызғаннан кейін өскіндері 3 жылда жеміс береді, өнімділігі жоғары, қарқынды бақтар үшін жарамды.

Айнур сорты Алматы облысының төменгі тау аймағы мен тау етегі аймақтарына толық бейімделген.

Сорттың басты жетістіктері: бейімделушілігі, тез жеміс салуы, жоғары өнім беруі.

Сорттың кемшілігі: жемістері тазқотырмен тез зақымдалады, өнім көп салғанда, жемісі ұсақтайды.

Айнур – сорт селекции Казахского НИИ плодоводства и виноградарства, создан от скрещивания сортов Голден делишес и Апорт, с 2011 года включен в Государственный реестр селекционных достижений, допущенных к использованию в Республике Казахстан.

Дерево среднерослое, с округлой, средне загущенной кроной. Плодоносит на кольчатках и плодовых прутиках. Плоды крупные – 160-180 г, округло-конической формы. Основная окраска золотисто-желтого цвета. Мякоть кремовая, средней плотности, нежная, сочная, кисло-сладкого вкуса, с сильным ароматом. Созревают в середине сентября, плоды хранятся до марта.

Сорт хорошо адаптирован к условиям Алматинской области. Устойчив к мучнистой росе, не устойчив к парше.

Сорт скороплодный, в плодоношение на карликовом подвое вступает на 3-й год после посадки, урожайный, пригоден для интенсивных садов.

Наиболее полно требованиям сорта Айнур отвечают условия предгорной и нижнегорной зон Алматинской области.

Основные достоинства сорта: адаптивность, скороплодность, урожайность.

Недостатки сорта: восприимчив к парше, при перегрузке плоды мельчают.

Апорт Александр – атам заманғы сорт, Қазақстанға 19 ғасырдың ортасында Воронеж облысынан әкелінген, қысқы мезгілде піседі. Алматы, Жамбыл облыстарында өседі.

Ағаш биік, аумағы дөңгелек, жеміс салған кезде бұтақтары қомақты.

Жеміс бұтақтары жеміс салады. Апорт жемісті әлсін-әлсін салады. Жемісі ірі – 230 г және өте үлкен, 600 грамдай, одан да ірі болуы мүмкін. Дұрыс, дөңгелек конус пішінді. Жемістің негізгі бояуы сары-жасыл, жабыны – қызыл, жолақты немесе толық боялған. Жеміс еті ақ, ұсақ түйіршікті, шырынды, орташа тығыздықты, әдемі қышқыл-тәтті дәмді, қайталанбас хош иісті. Жемістері қыркүйек басында піседі, қантарға дейін сақталады.

Тазқотыр мен монилиоэбн жоғарғы дәрежеде, ақұнтақ ауруымен орташа зақымдалады.

Сорт өнімі орташа. Сиверс алмасына телінген ағаш жемісті 8-ші жылы, Арм-18, Б7-35 қысқа өскіндерге телінген жағдайда 4-5 жылдан кейін жеміс береді.

Апорт сортына теңіз деңгейінен 900-1200 м биіктіктегі Алматы облысындағы төменгі тау аймақтары мен тау етегі жағдайлары едәуір қолайлы.

Сорттың басты жетістіктері: Тауарлық және дәмдік сапасының өте жоғары болуы.

Сорттың кемшілігі: жемісті кеш салады, ауруға төзімсіз, өнімді әлсін-әлсін береді.

Апорт Александр – стародавний сорт, завезен в Казахстан в середине 19 столетия из Воронежской области, зимнего срока созревания. Районирован в Алматинской, Жамбылской областях.

Дерево сильноорослое, крона округлая, в период плодоношения раскидистая.

Плодоносит на плодовых прутиках, реже на кольчатках. Апорт склонен к периодичности плодоношения. Плоды крупные – 230 г и очень крупные, могут достигать 600 г. и более, имеют правильную, округлоконическую форму. Основная окраска плодов желтовато-зеленая, покровная – красная, размытая или в виде полос почти на весь плод. Мякоть белая, мелкозернистая, сочная, средней плотности, отличного кисло-сладкого вкуса, с превосходным неповторимым ароматом. Плоды созревают в начале сентября, хранятся до февраля.

Паршой и монилиоэбн поражается в сильной степени, мучнистой росой в средней степени.

Сорт среднеурожайный. В плодоношение дерева, привитые на яблоне Сиверса, вступают на 8-й год, на карликовых клоновых подвоях Арм-18, Б7-35 – на 4-5 год после посадки в сад.

Наиболее полно требованиям сорта Апорт отвечают условия предгорной и нижнегорной зон Алматинской области – 900-1200 м над уровнем моря.

Основные достоинства сорта: очень высокие товарные и вкусовые качества плодов.

Недостатки сорта: поздно вступает в плодоношение, не устойчив к болезням, склонен к периодичности плодоношения.

Апорт кроваво-красный – Апорт сортының өскіні. Алматы Жамбыл облыстарында өседі.

Ағаш биік, аумағы дөңгелек, жеміс салған мезгілде бұтақтары қомақты. Кішкентай шыбықтарында, сирек бұталарында жеміс салады. Алқызыл апорт октын-октын жеміс береді. Жемістері - 200-210 г, дұрыс, дөңгелек конус пішінді. Жемістің негізгі түсі сары жасыл, жабыны – алқызыл, толық боялған. Жеміс еті ақ, ұсақ түйіршікті, шырынды, орташа тығыздықты, қышқыл-тәтті дәмді, қайталанбас керемет хош иісті. Жемістері қыркүйек басында піседі, ақұнтақ ауруымен орташа дәрежеде зақымдалады.

Сорт орташа өнімді. Сиверс алмасына телінген ағаш 8-ші жылы жеміс береді, ал Арм-18, Б7-35 қысқа өскіндерге телінген жағдайда 4-5 жылдан кейін өнім береді.

Бұл Апорт сортына теңіз деңгейінен 900-1200 м биіктіктегі Алматы облысындағы төменгі тау аймақтары мен тау етегі жағдайлары едәуір қолайлы болып келеді.

Сорттың басты жетістіктері: Жемісінің тауарлық және дәмдік сапасының өте жоғары болуы.

Сорттың кемшілігі: Жемісті кеш салады, ауруға төзімсіз, өнімді әлсіз әлсіз береді.

Апорт кроваво-красный – клон сорта Апорт. Районирован в Алматинской, Жамбылской областях.

Дерево сильнорослое, крона округлая, в период плодоношения раскидистая.

Плодоносит на плодовых прутиках, реже на кольчатках. Апорт кроваво-красный склонен к периодичности плодоношения. Плоды менее крупные – 200-210 г, имеют правильную, округлоконическую форму. Основная окраска плодов желтовато-зеленая, покровная – кроваво-красная, размытая почти на весь плод. Мякоть белая, мелкозернистая, сочная, средней плотности, отличного кисло-сладкого вкуса, с превосходным неповторимым ароматом. Плоды созревают в начале сентября, хранятся до февраля.

Паршой и монилиозом поражается в сильной степени, мучнистой росой в средней степени.

Сорт среднеурожайный. В плодоношение дерева, привитые на ябло не Сиверса, вступают на 8-й год, на карликовых клоновых подвоях Арм-18 Б7-35 – на 4-5 год после посадки в сад.

Наиболее полно требованиям сорта Апорт отвечают условия предгорной и нижнегорной зон Алматинской области – 900-1200 м над уровнем моря.

Основные достоинства сорта: очень высокие товарные и вкусовые качества плодов.

Недостатки сорта: поздно вступает в плодоношение, не устойчив к болезням, склонен к периодичности плодоношения.

Восход- Қазақ жеміс және жүзім өсіру ғылыми зерттеу институтының сұрыптау сорты, Фантазия мен Алматы синап сорттарын шағылыстыру арқылы алынған. 2011 жылдан бастап Қазақстан Республикасында пайдалануға рұқсат етілген Мемлекеттік сұрыптау жетістіктері тізіміне енгізілген.

Ағаш биіктігі орташа, аумағы жинақы сопақша. Жай және күрделі бұтақтары мен біржылдық өскіндері жеміс салады. Жемісі ірі – 200-230 г, сопақша, кандильтәрізді, біркелкі.

Негізгі түсі - ақсары, жабыны – қызыл күрең. Жеміс еті ақ, тығыз, шырынды, ұсақ түйіршікті, қышқыл-тәтті керемет дәмді, қайталанбас хош иісті.

Қыркүйек ортасы мен соңында піседі. Жемісі сәуір-мамырға дейін сақталады.

Өндеудің қарқынды технологиясына жарамды. Сорт Алматы облысының жағдайына жақсы бейімделген. Ақұнтақ ауруына төзімді, бірақ тазкотырға төзімсіз.

Сорт тез өнім береді, қаламшелер отырғызылғаннан кейін 2-3 жылдан кейін жеміс береді.

Шығыс сортына Алматы облысындағы төменгі тау аймақтары мен тау етегі жағдайлары едәуір қолайлы болып келеді.

Сорттың басты жетістіктері: Бейімделушілігі, тез жеміс салуы, жемісінің тауарлық және дәмдік сапасының өте жоғары болуы.

Сорттың кемшілігі: Жемісі тазкотырға төзімсіз, жасы өскен сайын өнімін қалыптастыру керек, өйткені көп салған жағдайда, жемісінің мөлшері ұсақтайды.

Восход – сорт селекции Казахского НИИ плодоводства и виноградарства, создан от скрещивания сортов Фантазия и Синап алматинский. С 2011 года включен в Государственный реестр селекционных достижений, допущенных к использованию в Республике Казахстан.

Дерево среднерослое, с овальной компактной кроной. Плодоносит на простых и сложных кольчатках, на однолетнем приросте. Плоды крупные – 200-230 г, продолговатые, кандилевидные, одномерные.

Основная окраска светло желтая, покровная – малиновая. Мякоть белая, плотная, сочная, мелкозернистая, отличного кисло-сладкого вкуса. С приятным ароматом.

Созревают в середине-конце сентября. Плоды хранятся до апреля-мая.

Пригоден к интенсивным технологиям возделывания. Сорт хорошо адаптирован к условиям Алматинской области. Устойчив к мучнистой росе яблони, не устойчив к парше.

Сорт скороплодный, в плодоношение на карликовом подвое вступает на 2-3-й год после посадки.

Наиболее полно требованиям сорта Восход отвечают условия предгорной и нижнегорной зон Алматинской области.

Основные достоинства сорта: адаптивность, скороплодность, урожайность, высокие товарные и вкусовые достоинства плодов.

Недостатки сорта: восприимчив к парше, с возрастом необходима нормировка урожая, поскольку плоды при перегрузке мельчают.

Гала – сорт Жаңа Зеландиядан шыққан, күзде пісіп жетіледі. 2011 жылдан бастап Қазақстан Республикасында пайдалануға рұқсат етілген Мемлекеттік сұрыптау жетістіктері тізіміне енгізілген.

Ағаш биіктігі орташа, аумағы кең конустәрізді, тығыздығы орташа. Негізгі бұтақтары жеміс салады. Жемісі орташа немесе одан ірілеу, салмағы 140-170 г, жұмыр конустәрізді. Негізгі бояуы жасыл сары, жабыны шымқай қызыл. Жеміс еті ақшыл, тығыз, шырынды. Керемет хош иісті, дәмі тәтті.

Тамыз соңында пісіп жетіледі. Жемісі желтоқсанға дейін сақталады. Тасымалдауға төзімді.

Сорт тез жеміс береді, өнімі мол. Тазқотырға орташа төзімді, ақұнтакқа төзімсіз. Суыққа шыдамдылығы жеткіліксіз.

Сорттың басты жетістіктері: Жемісінің тауарлық және тұтынушылық сапасының өте жоғары болуы.

Сорттың кемшілігі: Ақұнтакқа төзімсіз, суыққа шыдамдылығы жеткіліксіз.

Гала – сорт выведен в Новой Зеландии, срок созревания осенний. С 2011 года включен в Государственный Реестр селекционных достижений, допущенных к использованию в Республике Казахстан.

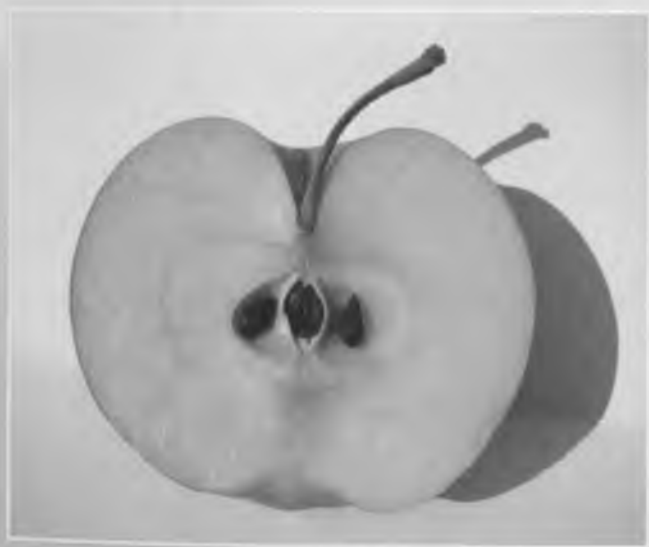
Дерево среднерослое, крона широко-конусовидная, средней густоты. Тип плодоношения – преимущественно на кольчатках. Плоды среднего и выше среднего размера – 140-170 г, округло конусовидные. Основная окраска зеленовато-желтая, покровная красно-карминовый румянец. Мякоть бело-кремовая, плотная, хрустящая, сочная. С сильным ароматом, хорошего сладкого вкуса.

Съемная зрелость наступает в конце августа. Плоды хранятся до декабря. Транспортабельность хорошая.

Сорт скороплодный, урожайный. Устойчивость к парше средняя, не устойчив к мучнистой росе. Недостаточно зимостоек.

Основные достоинства сорта: высокие товарные и потребительские качества плодов.

Недостатки сорта: не устойчив к мучнистой росе, недостаточная зимостойкость.

Голден Делишес (Golden Delicious) – сорт АҚШ-тан шыққан, қысқа мезгілде піседі. Алматы, Жамбыл, Оңтүстік Қазақстан облыстарында өседі. Сорт Оңтүстік пен Оңтүстік-Шығыс Қазақстанның қысқы жағдайларына жақсы бейімделген.

Ағаш биіктігі орташа. Жеміс салатын ағаштардың аумағы дөңгелек немесе кең дөңгелек, бұтақтануы тығыз және жапырақтануы жақсы. Жемісі орташа немесе одан жоғары, салмағы 140-170 г, жұмыр-конусты, алтындай сары түсті. Жеміс еті жасыл, тығыз, өте шырынды, тәтті, десерттік дәмі хош иіспен ұштасқан. Жемістері қыркүйектің ортасы мен соңында піседі. наурыз-сәуірге дейін сақталады. Тасымалдауға өте қолайлы. Сорт өнімді және тез жеміс береді, баққа отырғызғаннан кейін 3 жылдан соң жеміс салады. Ақұнтақ ауруына төзімді, тазқотырға төзімсіз. Голден Делишес сортына Алматы облысындағы төменгі тау аймақтары мен тау етегі жағдайлары қолайлы болып келеді.

Сорттың басты жетістіктері: Тез жеміс салуы, өнімі мол және жемісінің тауарлық сапасының жоғары болуы.

Сорттың кемшілігі: Өнім көп болған жағдайда, жемісінің ұсақтауы, өнімді әлсін-әлсін беруі, тазқотырға төзімсіз болуы, сақтау кезінде жемісінің солуы.

Голден Делишес (Golden Delicious) – сорт создан в США, зимнего срока созревания. Районирован в Алматинской, Жамбылской, Южно-Казахстанской областях. Сорт хорошо адаптирован к зимним условиям юга и юго-востока Казахстана.

Дерево среднерослое. Форма кроны у плодоносящих деревьев округлая или широко-округлая, густоветвистая и хорошо облиственная. Плоды среднего и выше среднего размера – 140-170 г, округло-конические, золотисто-желтого цвета. Мякоть зеленоватая, плотная, очень сочная, сладкая, десертного вкуса с приятным ароматом. Созревают плоды в середине-конце сентября, хранятся до марта-апреля. Транспортабельность высокая. Сорт урожайный и скороплодный, в плодоношение на слаборослых подвоях вступает на третий год после посадки в сад. Устойчив к мучнистой росе, к парше не устойчив. Наиболее полно требованиям сорта Голден Делишес отвечают условия предгорной и низкогорной зон Алматинской области.

Основные достоинства сорта: скороплодность, высокая урожайность и товарные качества плодов.

Недостатки сорта: мельчание плодов при перегрузке урожаем, склонность с возрастом к периодичности плодоношения, неустойчивость к парше, увядание плодов при хранении.

Гренни Смит (Grenny Smyth) – сорт Австралиядан шыққан, пісіп жетілуі кешқыстық мерзім. 2011 жылдан бастап Қазақстан Республикасында пайдалануға рұқсат етілген Мемлекеттік сұрыптау жетістіктері тізіміне енгізілген.

Ағаш биік, бастапқы бұтақтары көтеріңкі, одан жоғарғы жағы жайылған, тығыздығы орташа.

Жемісі ірі, жылу жетіспеген жағдайда орташа, жұмыр немесе қысқа конусты, жасыл немесе сары жасыл түсті. Жеміс еті ақ жасыл, тығыз, шырынды. Дәмі қышқыл-тәтті, дерлік иіссіз, піспеген жемісі дәмсіз.

Жемісі қазанның ортасында пісіп жетіледі. Сақталу мерзімі 7-8 ай. Жемісі күнқақтылыққа және ащы сайға сезімтал (әсіресе уақтысынан ерте жиналса).

Сорт тазқотырға орташа төзімді, ақұнтаққа төзімді. Суыққа төзімділігі орташа. Жеміс салуы салыстырмалы баяу. Өнімді әлсін-әлсін беруге бейім.

Сорттың басты жетістіктері: Жемісінің еліктіргіш жасыл түсті болуы. ұзақ мерзімде сақтауға болатыны.

Сорттың кемшілігі: Өсу мерзімі ұзақ, нәтижесінде жемісінің дәмі толық кірмейді.

Гренни Смит (Grenny Smyth) – сорт Австралийского происхождения, поздне-зимнего срока созревания. С 2011 года включен в Государственный Реестр селекционных достижений, допущенных к использованию в Республике Казахстан.

Дерево сильнорослое, крона вначале приподнятая, затем раскидистая. средней густоты.

Плоды крупные, при недостатке тепла средние, округлые или усеченно-конические, зеленого или желтовато-зеленого цвета. Мякоть зеленовато-белая, плотная, сочная. Вкус кисло-сладкий, практически без аромата, незрелые плоды пресные.

Съемная зрелость наступает в середине октября. Срок хранения 7-8 месяцев. Плоды чувствительны к загару и горькой ямчатости (особенно если собраны преждевременно).

Сорт среднеустойчив к парше, устойчив к мучнистой росе. Морозостойчивость средняя. Вступление в плодоношение относительно медленное. Склонен к периодичности плодоношения.

Основные достоинства сорта: привлекательная зеленая окраска плодов, длительность хранения.

Недостатки сорта: длинный вегетационный период, в результате плоды часто не набирают вкус.

Грушовка верненская – атам заманғы халық сұрыптауының сорты, пісіп жетілуі қысқы мерзімді. Алматы облысының ескі бактарында кездеседі. Жамбыл, Қызылорда облыстарында өседі.

Ағаш өте биік, бұтақтары тығыз, күмбезді. Бұтақтары мен шыбықтары жеміс салады. Жемістері шағын немесе орташа – 80-100 г, пішіні жұмыс конусты. Жемістерінің негізгі түсі ақсары-жасыл, жабыны қою қызыл түсті жемістің көп бөлігін жауып жатады. Жеміс еті ақшыл, тығыз, шырынды қышқыл-тәтті дәмді, хош иісті.

Жемістері қыркүйек ортасында піседі, наурыз-сәуірге дейін сақталады.

Өнімі аса жоғары емес. Кең таралған ауруларға төзімділігі орташа. Баққа отырғызғаннан кейін 3-4 жылдан кейін жеміс береді.

Сорттың басты жетістіктері: Жеміс дәмінің жоғарғы жетістікте болуы жақсы сақталуы.

Сорттың кемшілігі: Ағаш өте биік, бұтақтары тығыз, өнім көп болғанда жемісі ұсақталады, өнімі аса жоғары емес, жемісті әлсін-әлсін береді.

Грушовка верненская – стародавний местный сорт народной селекции, зимнего срока созревания. Встречается в старых садах Алматинской области. Районирован в Жамбылской, Кызылординской областях.

Дерево сильнорослое, крона густая, пирамидальная. Плодоносит на длинных плодовых прутиках и кольчатках. Плоды небольшие или средние – 80-100 г, округлоконической формы. Основная окраска плодов светло-желто-зеленая, покровная – темно-красная, покрывающая большую часть плода. Мякоть плода кремовая, плотная, сочная, хорошего кисло-сладкого вкуса, ароматная.

Плоды созревают в середине сентября, хранятся до марта-апреля.

Урожайность невысокая. К наиболее распространенным заболеваниям среднеустойчив. В плодоношение на карликовом подвое вступает на 3-4-й год после посадки в сад.

Основные достоинства сорта: высокие вкусовые достоинства плодов, хорошо хранятся.

Недостатки сорта: дерево сильнорослое, загущенное, при перегрузке плоды сильно мельчают, урожайность невысокая, склонен к периодичности плодоношения.

Джонаголд – сорт АҚШ-тан шыққан, пісіп жетілу мерзімі қыстық.

Ағаш өте биік, бұтақтары орташа тығыздықта, аумағы дөңгелек. Жемісі ірі 160-190 г, біркелкі жұмыр сопақша. Негізгі түсі – сары, жабыны – қызғылт сары жолақты немесе толық жапқан. Жеміс еті ақшыл, өте шырынды, хош иісті, қышқыл-тәтті жағымды дәмі бар.

Жемістері қыркүйек ортасында піседі, ақпан-наурызға дейін сақталады. Тасымалдауға қолайлы.

Сорт тез жеміс салады, отырғызғаннан соң 3 жылдан кейін жеміс береді. Үздіксіз өнім береді.

Сорт тазкотырға орташа төзімді, ақұнтақпен зақымдалмайды.

Сорттың басты жетістіктері: Тез жеміс салуы, үздіксіз өнім беруі жемістерінің тұтынушылық сапасының жоғары болуы.

Сорттың кемшілігі: Ағаш өте биік.

Джонаголд – сорт выведен в США, срок созревания зимний.

Дерево сильнорослое, с округлой кроной средней густоты. Плоды крупные 160-190 г, одномерные округло-удлиненные. Основная окраска – желтая, покровная – размытая и в виде полос оранжево-красная. Мякоть беловато-кремовая, плотная, очень сочная с ароматом, приятного кисло-сладкого вкуса.

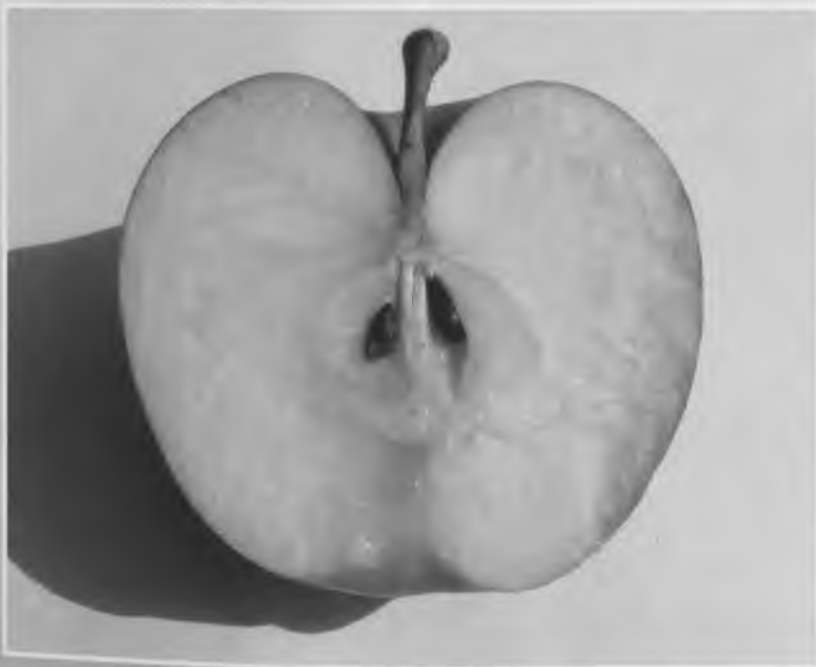
Съемная зрелость наступает в середине сентября. Хранятся до февраля-марта. Транспортабельность хорошая.

Сорт скороплодный, на карликовых клоновых подвоях вступает в плодоношение на 3 год. Плодоношение регулярное.

К парше среднеустойчив, мучнистой росой не поражается.

Основные достоинства сорта: скороплодность, регулярное плодоношение, отличные потребительские качества плодов.

Недостатки сорта: деревья сильнорослые.

Егемен – Қазақ жеміс және жүзім өсіру ғылыми зерттеу институтының сұрыптау сорты, пісіп жетілу мерзімі - қыстық.

Ағаш биіктігі орташа, аумағы сопақша, бұтақтары мен шыбықтары жеміс салады. Жемісі ірі 150-190 г, біркелкі, қысқа конусты. Негізгі түсі ақсары, жабыны – қызыл немесе жолақты қою қызыл жемісті толық жапқан. Жеміс еті ақ, ұсақ түйіршікті, тығыз, шырынды, қышқыл-тәтті, хош иісті.

Жемістері қыркүйек айының екінші онкүндігінде піседі. Жемістері мамырға дейін сақталады.

Сорт тез жеміс береді, өнімі жоғары, баққа отырғызғаннан соң 3-4 жылдан кейін жеміс береді.

Сорт ақұнтаққа төзімді, тазқотырға төзімсіз.

Сорттың басты жетістіктері: өнімі, тауарлық және жеміс сапасы жоғары, кеш гүлдейді.

Сорттың кемшілігі: Тазқотырға төзімсіз.

Егемен – сорт создан в Казахского НИИ плодоводства и виноградарства, срок созревания зимний.

Дерево среднерослое с овальной кроной, плодоносит на кольчатках и плодовых прутниках. Плоды крупные 150-190 г, одномерные, усеченно конические. Основная окраска – светло-желтая, покровная – красный или темно-красный размыто-полосатый румянец, покрывающий плод почти полностью. Мякоть белая, мелкозернистая, плотная, сочная, кисловато-сладкая, ароматная.

Съемная зрелость плодов – во 2-й декаде сентября. Плоды хорошо сохраняются до мая.

Сорт скороплодный, высокоурожайный, позднецветущий, в плодоношение на карликовом подвое вступает на 3-4 год после посадки в сад.

Сорт устойчив к мучнистой росе, не устойчив к парше.

Основные достоинства сорта: высокая урожайность, товарность и качество плодов, позднецветущий.

Недостатки сорта: не устойчив к парше.

Заилийское – Қазақ жеміс және жүзім өсіру ғылыми зерттеу институтының сұрыптау сорты, пісіп жетілу мерзімі - қыстық. Алматы, Жамбыл, Қызылорда, Оңтүстік Қазақстан облыстарында өседі.

Ағаш биіктігі орташа, бұтақтары қатты тұтасқан, аумағы жалпақ жұмыр. Бұтақтары мен шыбықтары жеміс салады.

Жемісінің негізгі түсі сары-жасыл, жабынының басым бөлігі күнгір қою қызыл сызықты. Жеміс еті жасыл-сары, жұмсақ, шырынды, тәтті-кышқыл, десертті дәмі керемет хош иісті.

Жемістері қыркүйек айының басында піседі, наурызға дейін сақталады.

Сорт тазқотырмен өте қатты зақымдалады, ақұнтаққа өте төзімсіз. Өнімі орташа.

Сорт тез жеміс салады, баққа отырғызғаннан соң 3 жылдан кейін жеміс береді.

Сорттың басты жетістіктері: Тез жеміс беруі, жемістің дәмдік сапасы жоғары.

Сорттың кемшілігі: Сорт тазқотырмен өте қатты зақымдалады, ақұнтаққа өте төзімсіз, жемісі біркелкі емес, өнімі орташа, әлсін-әлсін өнім беруге бейім.

Заилийское – сорт селекции Казахского НИИ плодоводства и виноградарства, зимнего срока созревания. Районирован в Алматинской, Жамбылской, Кызылординской, Южно-Казахстанской областях.

Дерево среднерослое, крона плоскоокруглая с сильными сплетенными ветвями. Плодоносит на кольчатках и плодовых прутиках.

Плоды средние и крупные – 140-170 г, плоскоокруглые, иногда округлоконические. Основная окраска плодов желтовато-зеленая, покровная с тусклыми темно-красными штрихами по большей части плода. Мякоть плодов зеленовато-желтая, нежная, сочная, сладко-кислая, превосходного десертного вкуса с ароматом.

Плоды созревают в начале сентября, хранятся до марта.

Сорт поражается паршой и очень сильно восприимчив к мучнистой росе. Урожайность средняя.

Сорт скороплодный, в плодоношение на карликовом подвое вступает на 3-й год после посадки в сад.

Основные достоинства сорта: скороплодность, высокие вкусовые достоинства плодов.

Недостатки сорта: сильная восприимчивость к мучнистой росе, неустойчив к парше, плоды не одномерные, средняя урожайность, склонен к периодичности плодоношения.

Заря Алатау - Қазақ жеміс және жүзім өсіру ғылыми зерттеу институтының сұрыптау сорты, пісіп жетілу мерзімі – қыстық, түрлі қажетке жарамды. Алматы облысында өседі.

Ағаш өте биік, тығыздығы орташа, аумағы жалпақ жұмыр. Жай және күрделі бұтақтары жеміс салады.

Жемісі орташа немесе одан үлкен – 120-150 г. Жеміс пішіні жалпақ конусты. Негізгі бояуы жасыл сары шамалы қызғылт реңмен. Жеміс ерекше ақшыл, тығыз, ұсақ түйіршікті, шырынды, қышқыл-тәтті дәмді, ерекше хош иісті. Сақталған кезде қышқылы азаяды.

Жемістері қыркүйек айының ортасында піседі, мамырға дейін сақталады. Сақталу кезінде жемістері ашы саймен орташа зақымдалады.

Сорт тез жеміс салады, өнімі жоғары, баққа отырғызғаннан соң 3 жылдан кейін жеміс береді.

Алатау шапағы сортына Алматы облысындағы төменгі тау аймақтары мен тау етегі жағдайлары едәуір қолайлы болып келеді. Теңіз деңгейінен 750-850 м биіктіктегі тау етегі аймағында күзгі сортқа айналады, жеміс қатты пісіп, төгіледі, нашар сақталады.

Сорттың басты жетістіктері: Тез жеміс беруі, өнімнің жоғары болуы барлық өндеуге жарамдылығы.

Сорттың кемшілігі: Ауруларға төзімсіз, өнім көп болса, жеміс ұсақтанады.

Заря Алатау – сорт селекции Казахского НИИ плодоводства и виноградарства, зимнего срока созревания, универсального назначения. Районирован в Алматинской области.

Дерево сильноорослое, крона плоскоокруглая среднезагущенная. Плоды доносят на простых и сложных кольчатках.

Плоды средней и выше средней величины – 120-150 г. Форма плодов ширококоническая. Основная окраска зеленовато-желтая с легким розовым румянцем. Мякоть плодов слегка кремовая, плотная, мелкозернистая сочная, кисло-сладкого вкуса, с особым ароматом. При хранении кислотность уменьшается.

Плоды созревают в середине сентября, хранятся до мая. При хранении плоды могут поражаться горькой ямчатостью в средней степени.

Сорт скороплодный, высокоурожайный, в плодоношение на карликовом подвое вступает на 3-й год после посадки в сад.

Наиболее полно требованиям сорта Заря Алатау отвечают условия предгорной и нижегорной зон Алматинской области. В предгорной зоне от 750 до 850 м над уровнем моря сорт становится осенним, плоды переспевают, осыпаются, плохо хранятся.

Основные достоинства сорта: скороплодность, урожайность, пригоден для всех видов переработки.

Недостатки сорта: неустойчив к болезням, при перегрузке плоды мельчают.

Кандиль Синап – атам заманғы Қырым сорты, пісіп жетілуі - қысқы мерзім, кеш гүлдейді.

Ағаш өте биік, аумағы жіңішке күмбезді. 5-7 жылдан кейін жеміс береді. Жемістері біркелкі орташа немесе одан шамалы үлкен 110-160 г пішіні сопақша цилиндр тәрізді, жоғарғы жағы жіңішкерген. Жеміс еті атығыз және өте шырынды, тәтті-қышқыл десертті дәмді әрі хош иісті.

Негізгі түсі аксары, жабынының ашық қызыл түсі жемісті толық жабады.

Жемістері қыркүйек айының ортасында піседі, сәуір-мамырға дейін сақталады.

Сорт өнімі төмен, жеміс беруі октын-октын жиі алмасады. Жеміс ағашта бекінуі нашар.

Баққа отырғызғаннан соң 6-7 жылдан кейін жеміс береді. Тазқотырмен ақұнтаққа төзімсіз.

Сорттың басты жетістіктері: Ерекше форма, өнімнің тауарлы және дәмдік сапаларының жоғары болуы, жақсы сақталады, кеш гүлдейді.

Сорттың кемшілігі: Өнімі төмен, жеміс беруі октын-октын жиі алмасады, жеміс салуы ұзақ, жемістері түсіп қалады, ауруларға төзімсіз.

Кандиль Синап – стародавний крымский сорт зимнего срока созревания, поздноцветущий. Дерево сильнорослое, крона узкопирамидальная. Плодоношение на 5-7 летней древесине. Плоды одномерные среднего и выше среднего размера – 110-160 г, форма удлинённо цилиндрическая, сужена к верхней части. Мякоть белая, плотная и очень сочная, отличного сладко-кислого десертного вкуса с ароматом.

Основная окраска светло-желтая, покровная – ярко-красный розоватый румянец по всему плоду.

Созревают плоды в середине сентября, хранятся до апреля-мая.

Сорт низкоурожайный, резко периодичный. Прочность прикрепления плодов на дереве слабая.

В плодоношение на карликовых подвоях вступает на 6-7 год. К паршой и мучнистой росе не устойчив.

Основные достоинства сорта: оригинальная форма, высокие товарные и вкусовые качества плодов, хорошая лёжка, поздние сроки цветения.

Недостатки сорта: низкая урожайность, резкая периодичность, позднее вступление в плодоношение, осыпаемость плодов, не устойчив к болезням.

Корей (Korei) – сорт Жапонияда Индо мен Голден Делишес сорттары будандастыру арқылы алынған, пісіп жетілу мезгілі - кешкыстык.

Ағаш биіктігі орташа, кең аумақты. Жеміс бұтақтары мен шыбықтары жеміс салады. Жемістері ортадан үлкен 130-180 г, сопақша конусты. Негізгі түсі ашық жасыл, жабынында күн көзі жағы қызғылт түсті. Жеміс еті жасылдау, тығыз, өте шырынды, тәтті, әлсіз хош иісті.

Жемісі қазанның екінші онкүндігінде пісіп жетіледі. Жемістері мамырмаусымға дейін сақталады. Тауарлық сапасы мен тасымалдауы жақсы.

Сорт жыл сайын өнім беріп, тез пісіп жетіледі. Тазқотыр мен ақұнтаққа төзімділігі орташа.

Сорттың басты жетістіктері: Тез жеміс береді, жақсы сақталады.

Сорттың кемшілігі: Өнімді қалыптастыру қажет, өйткені көп салған өнімнен, жеміс ұсақтайды, жемістің дәмдік сапасы төмен.

Корей (Korei) – сорт получен в Японии путем гибридизации сортов Индо и Голден Делишес, срок созревания позднезимний.

Дерево среднерослое, крона широкораскидистая. Плодоношение на кольчатках и плодовых прутиках. Плоды выше средней величины – 130-180 г, продолговато-конические. Основная окраска светло-зеленая, покровная – оранжево-размытый румянец на солнечной стороне. Мякоть зеленоватая, плотная, очень сочная, сладкая, со слабым ароматом.

Съемная зрелость наступает во 2-й декаде октября. Плоды хранятся до мая-июня. Товарность и транспортабельность плодов хорошая.

Сорт скороплодный с ежегодным плодоношением. Устойчивость к парше и мучнистой росе средняя.

Основные достоинства сорта: скороплодность, высокая лежкость плодов.

Недостатки сорта: необходима нормировка урожая, поскольку плоды при перегрузке сильно мельчают, недостаточно высокие вкусовые качества плодов.

Максат – Қазақ жеміс және жүзім өсіру ғылыми зерттеу институтының сұрыптау сорты, тазкотырға төзімді еркін тозаңданған американдық Прима сортынан сұрыптау жолымен алынған. Пісіп жетілу мерзімі күздік қыстық. Ағаш биіктігі орташа, аумағы дөңгелек, тығыздығы орташа.

Жемістері ірі – 170-190 г, домалақ. Негізгі түсі ашық жасыл, жабыны түгел қою қызыл түсті. Жеміс еті ақшыл, тығыздығы орташа, шырынды, кышкыл-тәтті, дәмі керемет, хош иісті.

Жеміс тамыз соңынан бастап, қыркүйек басында пісіп жетіледі. Тоңазыпқышта жеміс 3-4 ай сақталады. Тасымалдауға өте қолайлы. Тез жем береді, баққа отырғызғаннан соң 2-3 жылдан кейін жеміс береді. Сорттың тазкотырына қарсы төзімділік тегі бар, ақұнтақ ауруына өте төзімді.

Мақсат сортына Алматы облысындағы төменгі тау аймақтары мен тау етегі жағдайлары едәуір қолайлы.

Сорттың басты жетістіктері: Тез жеміс салуы, үздіксіз өнім беруі, жемісін сапасы өте жоғары, пестицидтермен өңдеуді 3-4 есе кем керек етеді. 2012 жылдан бастап Максат сортын Қазақстан Республикасында пайдалануға рұқсат етілген Мемлекеттік сұрыптау жетістіктері тізіміне енгізу жоспарланып отыр.

Сорттың кемшілігі: Өнім көп болған кезде, жемістің ұсақтануы, түйінді қалыптастыру және жаңарту үшін бұталарды кесу қажет.

Максат – сорт селекции Казахского НИИ плодоводства и виноградарства, создан путем отбора из сеянцев американского, иммунного к парше сорта Прима от свободного опыления. Срок созревания осенне-зимний. Дерево среднерослое, форма кроны округлая, среднезагущенная.

Плоды крупные – 170-190 г, округлые. Основная окраска светло-зеленая, покровная – по всему плоду, размытая темно-красная. Мякоть кремовая, средней плотности, сочная, кисло-сладкая, отличного вкуса, с приятным ароматом.

Съемная зрелость плодов наступает в конце августа – начале сентября. В холодильнике плоды сохраняются 3-4 месяца. Транспортабельность высокая. Скороплодный, в плодоношение на карликовом подвое вступает во 2-3-й год после посадки в сад. Сорт имеет иммунитет к парше и высокоустойчив к мучнистой росе.

Наиболее полно требованиям сорта Максат отвечают условия предгорной и нижнегорной зон Алматинской области.

Основные достоинства сорта: скороплодность, стабильная урожайность, плоды высокого качества, требуют в 3-4 раза меньше обработок пестицидами. В 2012 г. Сорт Максат планируется включить в Государственный реестр селекционных достижений, допущенных к использованию в Республике Казахстан.

Недостатки сорта: мельчание плодов при перегрузке, нуждается в нормировании завязи, омолаживающей обрезке.

Мелба – Канада сорты, ерте жазда пісіп жетіледі. Алматы, Жамбыл, Қызылорда, Оңтүстік Қазақстан облыстарында өседі. Сорттың суыққа төзімділігі жоғары.

Ағашы өте биік, кең аумақты. Жеміс бұтақтары мен шыбықтары өнім береді.

Жемісі орташа мөлшерлі – 110-130 г, жалпак домалақ, біркелкі. Жемістің негізгі түсі сары жасыл реңмен, жабыны жолақты қысқа қызғыл сызықты, жемісті дерлік толық жабады. Жеміс еті ақ, шырынды, орта түйіршікті, дәмі қышқыл-тәтті, хош иісті. Жемістері шілде ортасында піседі, 1,5 айдай сақталады.

Өнімділігі аса жоғары емес. Баққа отырғызғаннан кейін телінген әлсіз өскіндер 3-4 жылдан кейін жеміс береді. Ақұнтақ ауруына орташа төзімді, тазқотырға төзімсіз.

Сорттың басты жетістіктері: Суыққа төзімді, жазғы мерзімде пісіп жетілетін жемістерінің дәмдік сапасы жоғары.

Сорттың кемшілігі: Өнімділігі орташа, жемісі тазқотырғамен зақымдалады, өнім көп болса, жемісі ұсақтайды.

Мелба – Канадский сорт, раннелетнего срока созревания. Районирован в Алматинской, Жамбылской, Кызылординской, Южно-Казахстанской областях. Сорт высоко зимостоек.

Дерево сильнорослое, крона широко раскидистая. Плодоносит на кольчатках и плодовых прутиках.

Плоды средней величины – 110-130 г, плоскоокруглые, одномерные. Основная окраска плодов желтоватая с зеленоватым оттенком, покровная – полосатая в виде размытых коротких штрихов карминного цвета, охватывающая почти весь плод. Мякоть плодов белая, сочная, средней зернистости, кисло-сладкого вкуса, с сильным ароматом. Созревают плоды в середине июля, хранятся в течение 1,5 месяца.

Урожайность невысокая. В плодоношение на слаброслых клоновых подвоях вступает на 3-4 год после посадки в сад. К мучнистой росе среднеустойчив, к парше не устойчив.

Основные достоинства сорта: высокая зимостойкость, плоды летнего срока созревания хороших вкусовых качеств.

Недостатки сорта: средняя урожайность, поражаемость плодов паршой, мельчание плодов при перегрузке урожаем.

Озарк Голд – сортының пісіп жетілуі қысқы мезгіл. Сорт АҚШ-та шыққан.

Ағаш биіктігі орташа. Аумағы шар тәрізді, тығыздығы орташа. Жеміс орта немесе одан үлкен – 140-170 г, жұмыр конус тәрізді, сары, күн түсетін жағы шамалы қызғылт.

Жеміс еті ақ, тығыз, өте шырды, қышқыл-тәтті. Қыркүйектің ортасы мен соңында пісіп жетіледі. Жемісі мамырға дейін сақталады.

Сорт тазкотырмен зақымдалады, ақұнтақ ауруына төзімді.

Сорт тез жеміс салады, өнімді, үздіксіз өнім береді. Өндеудің қарқынды технологиясына жарамды.

Сорттың кемшілігі: Тазкотырға төзімсіз, өнім көп болса, жеміс ұсақтайды.

Озарк Голд – сорт зимнего срока созревания. Создан в США.

Дерево среднерослое. Крона шаровидная, средней густоты. Плоды среднего и выше среднего размера – 140-170 г, округло-конусовидные, желтые, с небольшим розовым румянцем на солнечной стороне.

Мякоть белая, плотная, очень сочная, кисло-сладкая. Съёмная зрелость наступает в середине-конце сентября. Плоды хранятся до мая.

Сорт восприимчив к парше, к мучнистой росе устойчив.

Сорт скороплодный, урожайный, плодоношение регулярное. Подходит к интенсивным технологиям возделывания.

Основные достоинства сорта: привлекательность плодов, хорошо хранятся.

Недостатки сорта: слабая устойчивость к парше, при перегрузке плоды мельчают.

Пеструшка – Ресейдің атам заманғы сорты, пісіп жетілуі жаз мезгіл. Алматы, Жамбыл және Қызылорда облыстарында өседі.

Сорт Қазақстанның Оңтүстік пен Оңтүстік-Шығысы Қазақста жағдайына жақсы бейімделген, суыққа төзімді.

Ағашы өте биік. Аумағы кең сопақша, қомақты. Жай және күрде бұтақтары жеміс салады. Жемістері орта және одан ірі – 120-150 г, жалпа доғал конусты, сыртқы жағы әлсіз бедерлі. Жемістің негізгі түсі сар жабыны жалпақ сызық пен дақты ашық қызыл, жемісті толық жабады. Жеміс еті - ақ, тығыз, түйіршікті, шырынды, жағымды тәтті шарап дәм және ананас сияқты хош иісті. Жемісі тамыздың басы мен ортасын піседі, бір ай сақталады. Тасымалдауға қолайлы. Сорт өнімі орташа. Бақ отырғызғаннан кейін телінген әлсіз өскіндер 4 жылдан кейін жеміс береді. Тазқотыр мен ақұнтаққа төзімділігі орташа.

Сорттың басты жетістіктері: Суыққа төзімді, тауарлық және дәм сапасы жоғары.

Сорттың кемшілігі: Сорт өнімі орташа, өнім көп болса, жемі ұсақтайды, жасы өскен сайын жеміс салуы әлсін-әлсін болады, сақта кезінде жемісі тез пісіп жетіледі.

Пеструшка – стародавний сорт из России, летнего срока созревания. Районирован в Алматинской, Жамбылской и Кызылординской областях.

Сорт хорошо адаптирован к условиям Юга и Юго-Востока Казахстана, высоко зимостойкий.

Дерево сильнорослое. Крона широкоовальная, раскидистая. Плодоносит преимущественно на простых и сложных кольчатках. Плоды средние и выше среднего размера – 120-150 г, широкояйцевидные, поверхность слаборобристая. Основная окраска плодов желтая, покровная – ярко-розовая в виде широких штрихов и крапинок, покрывающих почти весь плод. Мякоть белая, плотная, зернистая, сочная, с приятным винно-сладким вкусом и ананасным ароматом. Созревают плоды в начале – середине августа, хранятся в течение месяца. Транспортабельность хорошая. Сорт среднеурожайный. В плодоношение на слаборослых клоновых подвоях вступает на 3-4 год после посадки в сад. К парше и мучнистой росе среднеустойчив.

Основные достоинства сорта: высоко зимостойкий, отличные товарные и вкусовые качества плодов.

Недостатки сорта: средняя урожайность, мельчание плодов при переносе урожая, склонность с возрастом к периодичности плодоношения, быстрое перезревание плодов при хранении.

Редфри (Red free) – сорт АҚШ-тан шыққан, жаздық алма.

Ағашының биіктігі орташа, аумағы кең сопақша, бұтақтары жайылған, тығыз емес. Жеміс бұтақтары мен шыбықтары өнім береді. Жемісі орташа мөлшерлі, салмағы – 130-150 г, жұмыр. Негізгі түсі жасыл-сары, жабыңқы қою қызыл, қызғылт жолақты рең көп бөлігін алып жатады. Жеміс сусынақ акшыл, тығыздығы орташа, дәмі мен нәзік хош иісі үйлескен.

Жемістері тамыздың ортасында пісіп жетіледі. Тасымалдауға оңай қолайлы.

Сортта V_r тазқотырына қарсы төзімділік тегі бар. Ақұнтаққа төзімділігі орташа. Сорт тез жеміс салады, баққа отырғызғаннан кейін телінген өскіндер 3 жылдан кейін жеміс салады. Ұздіксіз өнім береді.

Сорттың басты жетістіктері: тазқотырға қарсы төзімділік тегі бар, тез жеміс салады, жемісінің дәмдік сапасы жоғары.

Сорттың кемшілігі: Өнім көп болса, жемісі ұсақтайды.

Редфри (Red free) – сорт создан в США, срок созревания летний.

Дерево среднерослое, крона широкоовальная, раскидистая, негустая. Плодоносит на кольчатках и плодовых прутиках. Плоды среднего размера – 130-150 г, округлые. Основная окраска зеленовато-желтая, покровная темно-красный, размытый и полосатый румянец по большей части плода. Мякоть кремовато-белая, средней плотности, сочная, кисло-сладкого, гармоничного вкуса с нежным ароматом.

Съемная зрелость плодов наступает в середине августа. Транспортибельность высокая.

Сорт имеет ген иммунитета к парше V_r . К мучнистой росе среднеустойчив.

Сорт скороплодный, в плодоношение на карликовых подвоях вступает на 3-й год после посадки в сад. Плодоношение регулярное.

Основные достоинства сорта: иммунитет к парше, скороплодность, высокие вкусовые качества плодов.

Недостатки сорта: при перегрузке урожаем плоды мельчают.

Ренет Бурхардта (Лимонка) – атам заманғы Қырым сорты, жазда алма, түрлі қажетке жарамды. Алматы облысында өседі.

Ағашы өте биік, аумағы жалпақ дөңгелек, тығыздығы орташа. Жаз және күрделі бұтақтары жеміс салады.

Жемісі орташа және одан ірілеу – 120-150 г. Жеміс пішіні - кең конусты. Негізгі түсі жасыл сары қызғылт реңді. Жеміс еті ақшыл, тығыз, ұса түйіршікті, шырынды, қышқыл-тәтті дәмді, ерекше хош иісті. Сақталма кезде қышқылы азаяды.

Жеміс тамыздың I-II онкүндігінде піседі, 2-3 ай сақталады, осы кезде керемет дәмі мен хош иісін сақтайды.

Сорт Қазақстанның Оңтүстік-Шығысы жағдайына бейімделген. Тазқотырмен орта деңгейде зақымдалады, бірақ аққұнтаққа өте төзімсіз. Сорт тез жеміс береді, өнімі орташа. Баққа отырғызғаннан бастап телінген өскіндер 3-ші жылы жеміс береді.

Сорттың басты жетістіктері: Бейімделушілігі, тез жеміс беру жемісінің дәмдік сапасы жоғары.

Сорттың кемшілігі: Аққұнтаққа өте төзімсіз, өнім көп болса, жеміс ұсақтайды.

Ренет Бурхардта (Лимонка) – стародавний Крымский сорт, летнего срока созревания, универсального назначения. Районирован в Алматы, Жамбылской, Кызылординской, Южно-Казахстанской областях.

Дерево среднерослое, крона шаровидная, загущенная. Плодоносит на кольчатках и плодовых прутиках, плодоношение сосредоточено на деревьях в возрасте 2-6 летнего возраста.

Плоды среднего размера – 100-120 г, плоскоокруглые. Основная окраска плодов желто-зеленая, при созревании золотисто-желтая. Мякоть плодов кремовая, плотная, мелкозернистая, сочная, превосходного десертного вкуса с лимонным привкусом и ароматом.

Плоды созревают в I-II декаде августа, хранятся 2-3 месяца, при этом сохраняют прекрасный вкус и аромат.

Сорт хорошо адаптирован к условиям юга и юго-востока Казахстана. Паршой поражается в средней степени, но очень сильно восприимчив к мучнистой росе. Сорт скороплодный, урожайность средняя. В плодоношение на карликовом подвое вступает на 3-й год после посадки в сад.

Основные достоинства сорта: адаптивность, скороплодность, высокие вкусовые достоинства плодов.

Недостатки сорта: сильная восприимчивость к мучнистой росе, при перегрузке плоды мельчают.

Ренет Симиренко – сорт Украинадан шыққан, пісіп-жетілу мерзімі – кешқыстық. Оңтүстік Қазақстан, Қызылорда облыстарында өседі.

Ағашы өте биік, суыққа төзімділігі нашар. Ағаш ауқымы кең күмбецті бұтақтары тығыз. Қалемшелері мен ұзын жеміс шыбықтары өнім береді. Жемісі орташа және одан ірілеу – 120-160 г, жалпақ домалақ немесе дөңгелек конусты, беті тегіс емес. Жемістің негізгі түсі жасыл, кейде күн түсетін жерде шеті қызғылт, жеміс түгел қабық асты ірі ақ нүктелермен жабылған. Жеміс шеті ақшыл жасыл, тығыз, шырынды, кышкыл-тәтті, дәмі керемет десертті, хош иісті. Жемісі қазан басында піседі, мамырға дейін сақталады.

Сорт ақұнтақпен, әсіресе тазкотырмен қатты зақымдалады. Баулы отырғызғаннан бастап телінген өскіндер 3-4-ші жылдары жеміс береді. Сорт өнімді, құрғақшылыққа төзімді.

Сорттың басты жетістіктері: өнімі мол, жемістің дәмдік сапасы жоғары, жақсы сақталады.

Сорттың кемшілігі: Суыққа төзімсіз, аурулармен зақымдалады.

Ренет Симиренко – сорт выведен на Украине, позднезимнего срока созревания. Районирован в Южно-Казахстанской, Кызылординской областях.

Деревья сильнорослые, недостаточно зимостойкие. Крона дерева густая, широкопирамидальная. Плодоносит на длинных плодовых прутиках и кольчатках. Плоды средние и выше средней величины – 120-160 г, плоскоокруглые или округлоконические, слабребристые. Основная окраска плодов зеленоватая, иногда с легким багряным румянцем на солнечной стороне, весь плод покрыт крупными беловатыми подкожными точками. Мякоть плодов светло-зеленая, плотная, сочная, кисло-сладкая, превосходного десертного вкуса, ароматная. Плоды созревают в начале октября, хранятся до мая.

Сорт сильно поражается мучнистой росой и особенно паршой. На клоновых карликовых подвоях вступает в плодоношение на 3-4-й год. Сорт урожайный, засухоустойчивый.

Основные достоинства сорта: урожайность, высокие вкусовые достоинства плодов, хорошо хранится.

Недостатки сорта: недостаточно зимостоек, сильно поражается болезнями.

Румянка Алматинская – Қазақ жеміс және жүзім өсіру ғылым зерттеу институтының сұрыптау сорты, пісіп жетілу мерзімі – қыстық, кеш гүлдейді. Алматы, Жамбыл облыстарында өседі.

Ағашы өте биік, ауқымы сопақша, жеміс салған кезде бұтақтары жайылған, тығыз. Жеміс қалемшелері, аз мөлшерде шыбықтары оны береді. Жемісі ірі – 200-240 г, біркелкі домалақ конусты. Жемісінің негізгі түсі ақшыл жасыл, жабыны қою қызыл. Жеміс еті ақшыл жасыл, тығыздығы орташа, қышқыл-тәтті, ерекше хош иісті. Жемісі қыркүйек соңында піседі, мамырға дейін сақталады. Сорт өнімі орташа. Баққа отырғызғаннан бастап телінген өскіндер 4-5-ші жылдары жеміс береді. Ақұнтаққа орташа төзімді, тазқотырға төзімсіз.

Сорттың басты жетістіктері: Кеш гүлдейді, жемістің дәмдік сапасы жоғары.

Сорттың кемшілігі: Ағашы өте биік, тазқотырға төзімсіз, жақсы ұлғайған сайын жемісті әлсін-әлсін салады.

Румянка Алматинская – сорт селекции Казахского НИИ плодоводства и виноградарства, зимнего срока созревания, поздноцветущий. Районирован в Алматинской, Жамбылской областях.

Дерево сильнорослое, крона овальная, в период плодоношения раскидистая, густая. Плодоносит на плодовых прутиках, в меньшей степени – на простых кольчатках. Плоды крупные – 200-240 г, одномерные округло-конические. Основная окраска плодов светло-зеленая, покровная – темный красный румянец, покрывающий почти всю поверхность плода. Мякоть бледно-зеленоватая, среднетплотная, иногда рыхловатая, мелкозернистая, среднесочная, кисло-сладкая с особым ароматом. Созревают плоды в конце сентября, хранятся до мая. Сорт среднеурожайный. В плодоношение вступает слаборослых клоновых подвоях вступает на 4-5 год после посадки в сад. Мучнистой росе среднеустойчив, к парше не устойчив.

Основные достоинства сорта: поздноцветущий, высокие товарные качества плодов.

Недостатки сорта: дерево сильнорослое, плоды в сильной степени поражаются паршой, склонность с возрастом к периодичности плодоношения.

Салтанат – Қазақ жеміс және жүзім өсіру ғылыми зерттеу институтының сұрыптау сорты, пісіп жетілу мерзімі – қыстық. Алматы облысында өседі.

Ағашы өте биік, ауқымы сопақша, тығыз. Жай қалемшелер мен шақшалар жеміс салады. Жемісі орташа және одан ірі – 130-170 г, жалпақ жұмыр. Жеміс еті жасыл-сары, жабын түсі қызыл күрен, шамалы жолағы бар. Жемісі қыркүйек ортасы мен соңында піседі, сәуірге дейін сақталады.

Сорт өнімі орташа. Баққа отырғызғаннан бастап телінген өскінде 4-ші жылдары жеміс береді. Ақұнтақ пен тазқотырға төзімсіз.

Салтанат сортына Алматы облысының орта таулары мен тау етек аймақтары едәуір қолайлы.

Сорттың басты жетістіктері: Жемістерінің дәмдік және тауарлық сапалары жоғары.

Сорттың кемшілігі: Өнімділігі орташа, ақұнтаққа пен тазқотырға төзімсіз, жасы ұлғайған сайын жемісті әлсін-әлсін салады.

Салтанат – сорт селекции Казахского НИИ плодоводства и виноградарства, зимнего срока созревания. Районирован в Алматинской области.

Дерево сильнорослое, крона овальная, густая. Плодоносит на простых кольчатках и шпорцах. Плоды среднего и выше среднего размера – 130-170 г, плоскоокруглые. Мякоть кремовая, среднеплотная, мелкозернистая, хорошего кисло-сладкого вкуса со слабым ароматом. Основная окраска плодов зеленовато-желтая, покровная – по большей части плода размытая, слабее полосатая, малиновая. Созревают плоды в начале-середине сентября, хранятся до апреля.

Сорт средне урожайный. В плодоношение на слаборослых клоновых подвоях вступает на 4 год после посадки в сад. К парше и мучнистой росе не устойчив.

Наиболее полно требованиям сорта Салтанат отвечают условия предгорной и среднегорной зон Алматинской области.

Основные достоинства сорта: высокие вкусовые и товарные качества плодов.

Недостатки сорта: средняя урожайность, склонность с возрастом к периодичности плодоношения, восприимчивость к парше.

Синап алматинский – Қазақ жеміс және жүзім өсіру ғылымы зерттеу институтының сұрыптау сорты, пісіп жетілу мерзімі – қыстық.

Ағашы өте биік, ауқымы қомақты, тығыздығы орташа. Қалемшелік жеміс салады. Жемісінің мөлшері ортадан үлкен – 140-170 г, жемісі сопақша, кандиль тәрізді. Негізгі түсі жасыл-сары, жабыны түгел қою қызды. Жеміс етінің тығыздығы орташа, шырынды, жақсы қышқыл-тәтті дәм, жағымды хош иісті.

Жемісі қыркүйек ортасында піседі, мамырға дейін сақталады. Соңы өнімі орташа, баққа отырғызғаннан бастап телінген өскіндер 4-ші жылдан жеміс береді.

Сорт ақұнтақпен орташа зақымдалады, ал тазқотырға төзімсіз.

Сорттың басты жетістіктері: Жемістері әдемі, тауарлы, жақсы сақталады.

Сорттың кемшілігі: Тазқотырға төзімсіз, өнім көп болса, жеміс ұсақтайды.

Синап алматинский – сорт селекции Казахского НИИ плодоводства и виноградарства, зимнего срока созревания.

Дерево сильнорослое, крона раскидистая, средней густоты. Плодоношение на кольчатках. Плоды выше средней величины – 140-170 г, плоды продолговатые, кандилевидные. Основная окраска зеленовато-желтая, покровная – темно-красная по всей поверхности. Мякоть среднеплотная, сочная, хорошего кисло-сладкого вкуса, с приятным ароматом.

Плоды созревают в середине сентября, хранятся до мая. Сорт среднего урожайный, в плодоношение на карликовом подвое вступает на 4 год после посадки в сад.

Сорт поражается паршой и среднеустойчив к мучнистой росе.

Основные достоинства сорта: красивые, товарные плоды, хорошо хранятся.

Недостатки сорта: не устойчив к парше, при перегрузке плоды мельчают.

Старк Эрлиест – сорт АҚШ-тан шыққан, пісіп жетілу мерзімі ерте жаздық.

Ағаш биіктігі орташа, аумағы дөңгелек. Қалемшелері жемі шыбықтары өнім береді. Жемісінің мөлшері орташа және ортадан кіші 100-120 г, жұмыр. Негізгі түсі жасыл-сары, жабыны түгел ашық қызыл. Жеміс еті ақ, жұмсақ, шырынды, жағымды қышқыл-тәтті дәмді, нәзік хош иісті. Шілденің I-II онкүндігінде піседі. Жемісі тасымалдауға қолайлы, 2-апта сақталады. Сорттың басты белгісі – жемісін жаңа піскен күйінде пайдалану. Сорт ақұнтаққа, әсіресе тазкотырға төзімсіз. Суыққа төзімділігі жоғары. Сорт өнімі жоғары. Баққа отырғызғаннан бастап телінген өскінде 3-4-ші жылдары жеміс береді.

Сорттың басты жетістіктері: Жемістерінің пісу мерзімі ерте, әдемі боялған жемісінің сапалық дәмі жоғары, өнімі мол.

Сорттың кемшілігі: Ауруларға төзімсіз, өнім көп болса, жеміс ұсақтайды.

Старк Эрлиест – сорт создан в США, раннелетнего срока созревания.

Дерево средней силы роста, с округлой кроной. Плодоносит на кольчатках, плодовых прутиках. Плоды среднего и ниже среднего размера – 100-120 г, округлые. Основная окраска зеленовато-желтая, покровная – яркая красная почти по всему плоду. Мякоть белая, нежная, сочная, приятного кисло-сладкого вкуса, со слабым ароматом. Съемная зрелость наступает в I-II декаде июля. Плоды транспортабельные, хранятся 2-3 недели. Основное назначение сорта – потребление в свежем виде. К мучнистой росе и особенно к парше не устойчив. Зимостойкость высокая. Сорт урожайный. В плодоношение на слаборослых клоновых подвоях вступает на 3-4 год после посадки в сад.

Основные достоинства сорта: ранний срок созревания, привлекательно окрашенные плоды хорошего вкуса, урожайность.

Недостатки сорта: не устойчив к болезням, при перегрузке урожая плоды мельчают.

Старкримсон (Stark Crimson) – Старкинг Делишес сортының бұршігінен пайда болған бұдан сияқты АҚШ-тан шыққан. Пісіп жетілу мерзімі – қыстық.

Ағашы аласа, ауқымы кен күмбезді немесе ұзынша дөңгелек, сирек, ықшам, спур сияқты. Негізгі өнімді түрлі жастағы қалемшелер береді.

Жемісінің мөлшері орта және үлкен - 150-200 г, жалпақ конусты, тегіс емес, әсіресе жоғарғы бөлігі. Негізгі түсі ақшыл-жасыл-сары, жабыны түгел қою қызыл. Жеміс еті ақшыл жасыл, едәуір жұмсақ, шырынды, тәтті десертті дәмді.

Жемістері қыркүйектің ортасы мен соңында піседі, мамырға дейін сақталады. Сақтау кезінде жемістері ащы саймен зақымдалады. Тасымалдауға қолайлы.

Суыққа төзімділігі жеткіліксіз. Жемісі ақұнтаққа төзімді, тазқотырмен әлсіз зақымдалады.

Сорт тез жеміс салады, өнімі жоғары, үздіксіз жеміс береді.

Сорт өсіру жағдайын, үнемі суаруды, жоғары агротехниканы талап етеді, өнім көп болса, жемісі ұсақтайды, олардың дәмі нашарлайды.

Сорттың басты жетістіктері: Өнімі жоғары, үздіксіз салады, жемісі тез піседі, жемістерінің тауарлы сапасы жоғары.

Сорттың кемшілігі: Суыққа төзімділігі жеткіліксіз, өнім көп болса жемісі ұсақтайды.

Старкримсон (Stark Crimson) – сорт получен в США как спонтанная почковая мутация сорта Старкинг Делишес. Срок созревания зимний.

Дерево слаборослое, крона широкопирамидальная или удлиненно-округлая, редкая, компактная, типа спур. Основное плодоношение сосредоточено на разновозрастных кольчатках.

Плоды среднего размера и крупные – 150-200 г, ширококонические, ребристые, особенно в верхней части. Основная окраска светло-зеленовато-желтая, покровная – темно-карминовый румянец по всей поверхности плода. Мякоть светло-зеленоватая, при созревании светло-желтая, достаточно нежная, сочная, ароматная, сладкого десертного вкуса.

Плоды созревают в середине-конце сентября, хранятся до мая. При хранении плоды могут повреждаться горькой ямчатостью. Транспортабельность высокая.

Зимостойкость сорта недостаточная. Устойчив к мучнистой росе, паршой плоды поражаются в слабой степени.

Сорт скороплодный, высокоурожайный, плодоношение регулярное.

Сорт требователен к условиям выращивания, регулярным поливам.

высокой агротехнике, при перегрузке урожаем плоды мельчают, ухудшается их вкус.

Основные достоинства сорта: регулярная и высокая урожайность, скороплодность, плоды высоких товарных качеств, хорошо хранятся.

Недостатки сорта: недостаточно зимостоек, при перегрузке плоды мельчают.

Суйслеппер (Столовка) – сорт Эстониядан атам заманғы халық сұрыптауынан шыққан, ерте пісіп жетіледі. Алматы, Жамбыл, Қызылорда, Оңтүстік-Қазақстан облыстарында өседі.

Ағашы биік, аумағы кең күмбезді, тығыз бұтақтанған. Жай және күрделі калемшелері жеміс салады.

Жемісі орташа – 90-110 г, жалпақ жұмыр немесе жұмыр конусты, тегіс. Жемістің негізгі түсі ақ (мәрмәр), күн түсетін жағы ашық қызғылт жолақты. Жеміс еті ақ, кейде қабық асты қызғылттау, жұмсақ, дәмі керемет қышқыл-тәтті, хош иісті.

Жемісі шілденің I-II онкүндігінде піседі, 2-3 апта сақталады, тасымалдауға онша жарамсыз.

Сорт Қазақстанның Оңтүстік және Оңтүстік-Шығысы жағдайларына бейімделген, суыққа төзімді. Сорт ақұнтаққа, әсіресе тазқотырға төзімсіз. Өнімі орташа. Баққа отырғызғаннан бастап телінген өскіндер 4-5-ші жылдары жеміс береді.

Сорттың басты жетістіктері: Ерте жазда піседі, жемісінің дәмдік сапасы жоғары.

Сорттың кемшілігі: Ағашы өте биік, жемісті кеш салады, ауруға төзімсіз, өнімді әлсін-әлсін береді.

Суйслеппер (Столовка) – стародавний сорт народной селекции из Эстонии, раненного срока созревания. Районирован в Алматинской, Жамбылской, Кызылординской, Южно-Казахстанской областях.

Дерево сильнорослое, крона широкопирамидальная, сильно загущенная. Плодоносит на простых и сложных кольчатках, копьецах.

Плоды средней величины – 90-110 г, плоскоокруглые или округлоконические с плоскими ребрами. Основная окраска плодов белая (мраморная), на солнечной стороне румянец в виде ярко-розовых полос. Мякоть плодов белая, иногда под кожицей розовая, мелкозернистая, нежная, прекрасного кисло-сладкого вкуса, ароматная.

Плоды созревают в I-II декаде июля, хранятся 2-3 недели, малотранспортабелен.

Сорт хорошо адаптирован к условиям юга и юга-востока Казахстана. зимостоек. К парше и мучнистой росе не устойчив. Урожайность средняя. В плодоношение на карликовом подвое вступает на 4-5-й год после посадки в сад.

Основные достоинства сорта: ранне-летнего срока созревания, высокие вкусовые достоинства плодов.

Недостатки сорта: сильнорослый, поздно вступает в плодоношение, не устойчив к болезням, периодичность плодоношения.

Талгарское – Қазақ жеміс және жүзім өсіру ғылыми зерттеу институтының сұрыптау сорты, еркін тозанданудан пайда болған Апорт сортының екпе көшетінен алынған. Пісіп жетілу мерзімі – кешқыстық. Ағаш биіктігі орташа, суыққа өте төзімділігімен ерекшеленеді. Ағаш аумағы ықшам, күмбез пішінді, сондықтан аз көлемді жерге көп отырғызып, жоғары өнім алуға қолайлы. Жемісі ірі – 180-200 г, жұмыр конус пішінді. Негізгі түсі ашық жасыл, жабыны түгел күрең қызыл. Жеміс еті ақ, тығыз, өте шырынды, қышқыл-тәтті, дәмдік сапасы жоғары.

Жемісі қыркүйек соңында піседі. Тоңазытқышта жемісі 8-9 ай сақталады.

Сорт тазқотыр мен ақұнтаққа өте төзімді, тез жеміс береді, отырғызғаннан бастап телінген өскіндер 2-3-ші жылдары жеміс береді.

Талғар сорты Қазақстан Республикасында пайдалануға рұқсат етілген Мемлекеттік сұрыптау жетістіктері тізіміне енгізілген.

Сорттың басты жетістіктері: Жемісті тез береді, өнімі мол, ауруларға төзімді, жемісінің дәмдік сапасы жоғары, ұзақ сақтауға қолайлы.

Сорттың кемшілігі: Өнімді көп салса, жемісі ұсақтайды.

Талгарское – сорт селекции Казахского НИИ плодоводства и виноградарства, создан путем отбора из сеянцев сорта Апорт от свободного опыления. Срок созревания позднезимний. Дерево среднерослое, отличается высокой зимостойкостью. Крона компактная, пирамидальной формы, что позволяет высаживать на единицу площади большее число растений и получать более высокий урожай. Плоды крупные – 180-200 г, округло-конической формы. Основная окраска светло-зеленая, покровная – по всему плоду, размытая темно-малиновая. Мякоть белая, плотная, очень сочная, кисло-сладкая, высоких вкусовых качеств.

Съемная зрелость плодов наступает в конце сентября. В холодильнике плоды сохраняются 8-9 месяцев.

Сорт высокоустойчив к парше и мучнистой росе, скороплодный, в плодоношение на карликовом подвое вступает на 2-3-й год после посадки.

Сорт Талгарское включен в Государственный реестр селекционных достижений, допущенных к использованию в Республике Казахстан.

Основные достоинства сорта: скороплодность, урожайность, устойчивость к болезням, плоды высокого качества и длительного срока хранения.

Недостатки сорта: при перегрузке урожаем плоды мельчают.

Алма бақтарын зиянкестер мен аурулардан қорғау

Өсу мерзімі кезінде алманың жапырақтары, гүлдері, тамырлары көптеген аурулар және зиянкестермен зақымдалады. Зиянкестер мен аурулар зақымдаған жапырақтар күн сәулесін нашар сініреді, осыдан органикалық заттардың жетіспеушілігі болады, өсімі мен осы жылғы алатын өнімі төмендейді және келер жылы өнім беретін гүл бүршігі жағдайы нашарлайды.

Сондықтан жақсы өнім мен сапалы жеміс алу үшін бақты зиянкестер мен аурулардан қорғауға жағдайлар жасау керек.

Қазақстанның Оңтүстік пен Оңтүстік-Шығысында едәуір зиянды және көп таралған зиянкестер: алма жеміс жемірі, алма күйе көбелегі, алма бізтұмсық қоңызы, жеміс жапырақ ширатқыш көбелегі, қызыл жеміс кенесі, ал жас бақтарда цикадка қатты зиян келтіреді.

Аурулардан: Монилиоз, ақұнтақ, тазкотыр, цитоспороz, кара қатерлі ісік.

Бақты зиянкестер мен аурулардан тиімді қорғау үшін тек қана келесідей кешенді күрес шараларымен қамтамасыз ету керек: агротехникалық, механикалық, химиялық, биологиялық.

Агротехникалық күрес әдістері келесідей:

Бақ отырғызу үшін қолайлы жер таңдау, топырақ құнарлылығын ескеру, суаратын сумен қамтамасыз ету, қыстағы қар жабынының қалыңдығы мен тұрақтығы, ыза сулардың мекені, басым соғатын желдер.

Телітуші сорттық қисынды таңдау. Қаламше мен алма сорты сіздің бақ өсіру аймағыңызда өсірілетін болу керек.

Өсімдікті отырғызуға топырақты дайындау, органикалық және минеральдық тыңайтқыштарды теңестіре енгізу.

Бақты таза сортты көшеттермен қолайлы уақытта (наурыз-сәуір) отырғызу, оңтүстікте кешкүздік көшеттерді отырғызуға да болады.

Өсу мерзімі кезінде уақтылы суару, арам шөптерді отау, топырақты қопсыту және т.б.

Механикалық әдіске ақұнтақпен зақымдалған бұтақтарды кесу (қысқы мезгілден басқа кез-келген уақытта жүргізуге болады, әсіресе жас бақтарда тиімді) жатады.

Кеш күзде және көктемде кара қатерлі ісік пен цитоспороzбен зақымдалған бұтақтарды 2-3 см таза бөлігімен қоса кесіп, тазалық жұмыстары жүргізіледі. Өсімдіктің кесілген жеріне міндетті түрде нұм немесе майлы бояу (ашық түстісі дұрыс) жағу керек.

Жапырақ түскеннен кейін тазкотырмен зақымдалған жапырақтар мен

жемістерді жинау, ағаштағы және ағаш түбіндегі мумияланған жемістерді жинау және құрту керек.

Жеміс жегі көбелегінің жұлдызқұрттарына аулағыш белдеушелер орналастыру керек.

Алма зиянкестері мен ауруларына қарсы химиялық күрес әдісі бүгінгі таңда едәуір тиімді болып отыр, бір дегенде дерлік барлық зиянкестерді, өкінішке орай сол кезеңде ағаштардағы пайдалы да организмдерді құртады. Пестицидтермен өңдеу саны және оларды өткізу мерзімі басты зиянкестер мен ауруларға қарсы күрес міндеттеріне байланысты.

Қазақстанның Оңтүстік және Оңтүстік-Шығысындағы алмаларда мұндай нысаналарға алма жеміс жемірі, алма күйе көбелегі, жеміс жапырақ ширатқыш көбелегі, аурулардан – тазқотыр, монилиоиз, ақұнтақ жатады.

Алма жеміс жемірі өнім беретін алманың тұрақты серігі және 2 рет немесе одан да көп ұрпақ беріп жаппай көбейетін жылдары, зиянкестермен күрес дұрыс жолға қойылмаған жағдайда, зақымдалуы 50-60%-ға дейін, ал күрес шаралары болмаса, 90%-ға дейін зақымдалады.

Қазақстанның Оңтүстік-Шығысында 2002-2004 жылдары бұрын болмаған тазқотырмен өте қатты зақымдалуы байқалды, ауруға төзімсіз алма сорттарының жапырақтары мен жемістерінің зақымдалуы 90%-ға дейін жетті.

Алма жеміс жеміріне және тазқотырға қарсы тиімді жою шараларын жүргізуде манызды жағдай - оларды жүргізудің дұрыс уақытын анықтай білу. Дер кезінде жүргізілмеген химиялық өңдеу, күресте тиімсіз ғана болып қоймай, пайдалы энтомофагтарды жояды және қоршаған ортаны ластайды.

Алма жеміс жемірінің жұмыртқадан шығып, жеміске енгенге дейінгі жұлдызқұрты осал болады, сондықтан инсектицидтермен өңдеуді осы кезеңде жүргізу керек. Жұлдызқұрт жеміске енгеннен кейін, көптеген инсектицидтердің оған әсері бола қоймайды. 4-6 күнге қателескен жағдайда, өңдеудің тиімді әсері болмайды.

Алматы аймағындағы жеміс өсіру шаруашылығы алма жеміс жеміріне қарсы 1-ші бүркіп шашуды Апорт гүлдегеннен кейін 15-20 күннен соң жүргізеді.

Бактағы алма жеміс жемірі көбелегінің ұшып шығу кезеңінің нақты уақытын және олардың жаппай ұшатын кезеңін феромонды аулағыштарды пайдалану арқылы анықтауға болады.

Әр ауданда Карантиндік Мемлекеттік Инспекция болады, ол жемістің өсу мерзімі кезінде «Дабылды хабар» береді. Мысалы, мағлұмат бойынша, 2010 жылдың 19 шілдесінде Талғар ауданында жеміс жемірі жұлдызқұртының 2-ші ұрпағы шыға бастады. Тұқымды бакқа рұқсат

етілген препараттармен зәру химиялық өндеу жүргізу қажет: Арриво 25% к.э. шығын мөлшері 0,16-0,32 л/га, Димилин 48% с.к. шығын мөлшері 0,1 кг/га, Каратэ 0,50% к.э. шығын мөлшері 0,4-0,8 л/га, Килмикс 5% в.с. шығын мөлшері 0,2-0,3 л/га, Ровикурт 25% к.э. шығын мөлшері 1,0-2,0 л/га.

Алма тазқотырының таралуы мен дамуына ауа райы шешуші әсер етеді: ұзаққа созылған жылы күз, жылымықты жайлы қыс, сәуір-мамырда және жаз басында жауын-шашыны мол ерте көктем, жапырақтар мен жемістердің жаппай зақымдалуына әкеліп соғады. Немесе керісінше, егер көктем мен ерте жазда жауын-шашын аз түссе, ал маусымда күн қызуы 28°C және одан жоғары болса, алмада тазқотыр байқалады.

Қазақстанның Оңтүстік және Оңтүстік-Шығысында наурыз соңы сәуір басында бақтарда тазқотыр мен манилиозға қарсы Бардос сұйықтығымен 3% (көгілдір бүркіп шашу); 0,4% мыс тыңайтқышымен, купроксатпен 34,5 у.т.п.с., дитанмен М-45 с.п. алдын алу бүркіп шашып өндеу жұмыстарын жүргізеді.

Келесі өндеу жұмыстарын алманың бүршік ату кезінде жүргізеді. Осы кезеңде қысқы үзілістен зиянкестердің басым көпшілігі шығады, ал жаңбырлы ауа райында бүрін жарған жапырақтардың тазқотырмен алғашқы зақымдалулары басталады, сондықтан зиянкестер мен ауруларға қарсы бағытталған күресті құрамы кешенді ерітінділерді бүркіп шашумен жүргізу орынды. Келесі инсектицидтердің біреуін қолданады: Каратэ 0,50% к.э. шығын мөлшері 0,4-0,8 л/га; Килмикс 5% в.с. (0,2-0,3 л/га); Ровикурт 25% к.э. (1,0-2,0 л/га); БИ-58, 40% к.э. (0,8-2 л/га); Шерпа, 25% к.э. (0,16 – 0,32 л/га); Децис, 2,5% к.э. (0,5-1,0 л/га).

Ауру қоздырғыштарына қарсы жоғарыда көрсетілген ерітінділерге фунгицидтердің біреуін қосады: байлетон, 25% с.п. шығын мөлшері 0,15-0,2 кг/га; скор 250 к.э. (0,15-0,2 л/га); рубеган, 12% к.э. (0,6 – 0,8 л/га); фундазол, 50% с.п. (1,0-2,0 кг/га).

Алма гүлдегеннен кейін, егер салқын да ылғалды ауа райы болса тазқотыр мен манилиозға қарсы жүйелі Хорус фунгицидын қолданады. О +3-5°C-та жоғары белсенділікті сақтайды, өндегеннен кейін 2-3 сағаттан соң жаңбырмен жуылмайды, 7-10 күндей қорғаныс әсерін көрсетеді.

Мамыр соңында, Карантиндік Мемлекеттік Инспекцияның «Дабылды хабарын» немесе көбелектерді феромонды аулағыштармен ұстауды (бір аулағышқа 4-5 көбелектен жоғары) ескере отырып, жаппай ұшу кезінде жұлдызқұрттың бірінші даму сатысына қарсы: шарпей м.э. шығын мөлшері 0,16-0,32 л/га; фастак, 10% м.в.с.к. (0,2-0,3 л/га); талстар, 10% к.э. (0,4-0,6 л/га) және жоғарыда көрсетілген инсектицидтерді пайдаланады. Егер тазқотыр, манилиоз, ақұнтақтың қауіпі төніп тұрса, онда инсектицидті ерітіндісіне фунгицидтердің біреуін (жоғарыдан кара) қосады.

Маусым-шілдеде алма жеміс жемірінің екінші ұрпағы мен кенелерге қарсы инсектициддермен өңдеу жұмыстары жүргізіледі.

Кенелерге қарсы мынадай акарицидтер тиімді: флумайт, 20% в.с. шығын мөлшері 0,2-0,3 л/га; омайт, 57% к.э.(1,5-3,0 л/га); неорон 500 к.э (1,5-3,0 л/га).

Күзгі кезеңде (қыркүйек басында) жас бақтарда цикадкалар табылған жағдайда, міндетті түрде БИ-58 инсектицид ерітіндісін бүркіп шашу керек, 40% к.э. шығын мөлшері 1,0-1,5 л/га. Қысқы кезеңде тышқандармен күресу үшін қыркүйек соңы мен қазан басында жас бақтарда улы алдандырғыш қоректер тастайды.

Күздік кештеу кезеңінде жеміс беретін бақтарда тазкотырға қарсы 5%-ды несеп нәрі минеральды тыңайтқышы ерітіндісімен (карбамид) бүркіп шашу жұмыстары жүргізіледі.

Ағаштарды қысқы зақымдалу мен саңырауқұлақ індеттерінен қорғау үшін карашада ағаштардың төменгі бұталары мен діндерін 200-300 г тотыяйын (жас бақтар үшін – ізбес 1-1,5 кг, тотыяйын 100 г), 3-4 кг майлы саз, сиыр жапасы және бір ас қасық ірі тартылған ас тұзы қосылған 10 л суда жаңа сөндірілген 2 -3 кг ізбес ерітіндісімен ақтайды.

Күрестің биологиялық тәсілі едәуір үдемелі және экологиялық таза өнім алуға жағдай жасайды, бірақ қазіргі кезеңде кең көлемде қолданылмай отыр.

Көктемде, сәуір-мамырда, жеміс жапырағын ширатқыш зиянкестерге қарсы (алма күйе көбелегі, жеміс жапырақ ширатқыш көбелегі) биопрепараттарды пайдаланады: битоксибациллин, шығын мөлшері 2,0-3,0 кг/га; дипел (0,5 кг/га); лепидоцид (0,5-1 кг/га). Олар бір уақытта зиянкестерді жояды және пайдалы насекомдар мен құстарды инсектицидтердің жоюшылық әсерінен қорғайды.

Защита садов яблони от вредителей и болезней

Листья, цветки, плоды, побеги, корни растений яблони в течение периода вегетации повреждаются многочисленными болезнями и вредителями. Листья, поврежденные вредителями и болезнями, слабо поглощают солнечную энергию, отсюда недобор органического вещества, слабый прирост и урожай в текущем году и плохие условия для закладки цветковых почек под урожай следующего года.

Поэтому защита садов от вредителей и болезней – непереносимое условие для получения высоких урожаев и качественных плодов.

На Юге и Юго-Востоке наиболее распространенные и вредоносные вредители: яблонная плодожорка, яблонная моль, яблонный долгоносик, плодовая листовертка, красный плодовый клещ, а в молодых садах сильно вредит цикадка.

Из болезней: монилиоз, мучнистая роса, парша, цитоспороз, черный рак.

Эффективную защиту садов от вредителей и болезней можно обеспечить только комплексом защитных мероприятий, включающих в себя следующие методы борьбы: агротехнические, механические, химические, биологические.

Агротехнические методы борьбы включают в себя:

Выбор участка под сад, учитывается плодородие почвы, обеспечение поливной водой, высота и устойчивость снежного покрова зимой, залегание грунтовых вод и галечников, господствующие ветра.

Подбор подвойно-сортовых комбинаций. И подвои и сорта яблони должны быть районированными для вашей зоны садоводства.

Подготовка почвы под посадку, сбалансированное внесение органических и минеральных удобрений.

Закладка сада здоровыми чистосортными саженцами в оптимальные сроки (март-апрель) на юге возможны и позднеосенние посадки.

В период вегетации своевременные поливы, прополка сорняков и рыхление почвы и т.д.

К механическим методам относятся вырезка и уничтожение побегов пораженных мучнистой росой (может проводиться в любое время, кроме зимы, особенно эффективно в молодых садах).

Поздней осенью и весной проводится санитарная обрезка пораженных черным раком и цитоспорозом ветвей с захватом 2-3 см здоровой ткани с обязательным покрытием срезов садовым варом или масляной краской (лучше светлых тонов).

После листопада сбор листвы и плодов, пораженных паршой, сбор и уничтожение мумифицированных плодов на деревьях и под деревьями.

Установка ловчих поясов против гусениц плодовой яблонной плодожорки.

Химический метод борьбы с вредителями и болезнями яблони на сегодня является наиболее эффективным, практически одновременно уничтожается весь комплекс как вредных, так и, к сожалению, полезных организмов, которые имеются в насаждениях в данный период. Количество обработок пестицидами и сроки их проведения определяются задачами борьбы с главнейшими вредителями и болезнями.

На яблоне к числу таких объектов на юге и юго-востоке страны относятся из вредителей яблонная плодожорка, яблонная моль, плодовая листовертка, из заболеваний – парша, монилиоз, мучнистая роса.

Яблонная плодожорка является постоянным спутником плодоносящей яблони и в годы массового развития, когда она развивается в 2-х поколениях и более, повреждения плодов при неправильно поставленной борьбе с ней, достигает 50-60%, а при отсутствии борьбы – 90%.

Распространение парши наблюдавшееся в 2002-2004 годах на юго-востоке Казахстана была наиболее сильной за все годы наблюдений, поражение плодов и листьев восприимчивых сортов яблони достигало 90%.

Важное значение в обеспечении высокой эффективности истребительных мероприятий против яблонной плодожорки и парши имеет правильное определение сроков их проведения. Несвоевременно проведенная химическая обработка может оказаться не только малоэффективной в борьбе, но даже вредной из-за губительного действия на полезных энтомофагов и загрязнения окружающей среды.

Для плодовой яблонной плодожорки: от отрождения из яиц до внедрения в плоды гусеницы наиболее уязвимы, поэтому обработку инсектицидами нужно приурочить к этой фазе развития. После того, как гусеница проникла в семенную камеру, она становится менее доступной для большинства пестицидов. Поэтому ошибка в 4-6 дней в определении оптимального срока обработки приводит к тому, что она не дает положительного эффекта.

В Алматинской зоне пловодства 1-е опрыскивание против плодовой яблонной плодожорки проводят через 15-20 дней после цветения Апорта.

Наиболее точно начало вылета бабочек плодовой яблонной плодожорки в садах и время их массового лета может быть установлено путем применения феромоновых ловушек.

В каждом районе имеется Карантинная Государственная Инспекция, которая в период вегетации плодовых дает «Сигнализационные сообщения». Пример, 19 июля 2010 года, для сведения, в Талгарском районе нача-

лось отрождение гусениц плодовой 2-го поколения. Необходимо провести химические обработки семечковых садов разрешенными препаратами: Арриво 25% к.э. норма расхода 0,16-0,32 л/га, Димилин 48% с.к. норма расхода 0,1 кг/га, Каратэ 0,50% к.э. норма расхода 0,4-0,8 л/га, Килмикс 5% в.с. норма расхода 0,2-0,3 л/га, Ровикурт 25% к.э. норма расхода 1,0-2,0 л/га.

На распространение и развитие парши яблони решающее влияние оказывают погодные условия: теплая продолжительная осень, мягкая зима с оттепелями, ранняя весна с большим количеством осадков в апреле-мае и в начале лета вызывают массовое поражение листьев и плодов болезнью. И, наоборот, если весной и в начале лета выпадает мало осадков, а в июне температура воздуха поднимается до 28°C и выше, развитие парши на яблоне не отмечается.

На юге и юго-востоке Казахстана в конце марта начале апреля проводят профилактические опрыскивания садов против парши и монилиоза 3% Бордоской жидкостью (голубое опрыскивание); 0,4% хлорокисью меди, купроксатом 34,5 у.т.п.с., дитаном М-45 с.п.

Следующую обработку садов проводят в фазу распускания почек яблони. В это время из зимней диапаузы выходят большинство вредителей, а при дождливой погоде идет первичное заражение распускающихся листьев паршой, и поэтому целесообразно проводить опрыскивание комплексным составом, направленное против вредителей и возбудителей болезней. Применяют один из следующих инсектицидов: Каратэ 0,50% к.э. норма расхода 0,4-0,8 л/га; Килмикс 5% в.с. (0,2-0,3 л/га); Ровикурт 25% к.э. (1,0-2,0 л/га); БИ-58, 40% к.э. (0,8-2 л/га); Шерпа, 25% к.э. (0,16 - 0,32 л/га); Децис, 2,5% к.э. (0,5-1,0 л/га).

Против возбудителей болезней к рабочему раствору, указанному выше, добавляют один из фунгицидов: байлетон, 25% с.п. норма расхода 0,15-0,2 кг/га; скор 250 к.э. (0,15-0,2 л/га); рубиган, 12% к.э. (0,6 - 0,8 л/га); фундазол, 50% с.п. (1,0-2,0 кг/га).

После цветения яблони, если стоит сырая прохладная погода, для борьбы с паршой и монилиозом используется системный фунгицид Хорус. Он сохраняет высокую активность при температуре +3 - +5°C, не смывается дождем уже через 2-3 часа после обработки, оказывает защитное действие в течение 7-10 дней.

В конце мая, учитывая сигнализационные сообщения Карантинной Государственной Инспекции или отлов бабочек в феромоновых ловушках (более 4-5 на одну ловушку), во время массового лета проводится опрыскивание против гусениц первого поколения инсектицидами: шарпей м.в.с. норма расхода 0,16-0,32 л/га; фастак, 10% м.в.с.к. (0,2-0,3 л/га); талстар-10% к.э. (0,4-0,6 л/га) и инсектицидами указанными выше. Если сохраняется

сы угроза распространения парши, мучнистой росы, монилиоза к рабочему раствору инсектицида добавляется один из фунгицидов (см. выше).

В июне-июле проводится обработка инсектицидами против второго поколения яблонной плодовой клещей.

Против клещей эффективны такие акарициды как: флумайт, 20% в.с., норма расхода 0,2-0,3 л/га; омайт, 57% к.э. (1,5-3,0 л/га); неорон 500 к.э. (1,5-3,0 л/га).

В осенний период (в начале сентября) в молодых садах, при обнаружении вредителя цикадки, необходимо опрыскивать деревья инсектицидом БИ-58, 40% к.э., норма расхода 1,0-1,5 л/га. В конце сентября – начале октября в молодых садах разбрасывается отравленная приманка для борьбы с мышами в зимний период.

В позднеосенний период в плодоносящих садах проводится опрыскивание против парши 5%-м раствором минерального удобрения мочевины (карбамид).

Для защиты деревьев от зимних повреждений и грибных инфекций в ноябре производится побелка штамбов и нижних скелетных ветвей раствором, приготовленным из 2-3 кг свежегашеной извести на 10 л воды, с добавлением растворенного медного купороса 200-300 г (для молодых садов – извести 1-1,5 кг, медного купороса 100 г), жирной глины 3-4 кг, коровьих лепешек и одной столовой ложки поваренной соли грубого помола.

Биологический метод борьбы является наиболее прогрессивным и создает условия для получения экологически чистой продукции, но к настоящему времени не получил широкого распространения.

Весной в апреле-мае, используют против листогрызущих вредителей (листоверток, яблонной моли) биопрепараты: битоксибациллин, норма расхода 2,0-3,0 кг/га; дипел (0,5 кг/га); лепидоцид (0,5-1 кг/га), достигается положительный эффект в уничтожении вредителей и предотвращается губительное действие инсектицидов на полезных насекомых и птиц.

Мазмұны

Қазақстанның Оңтүстігі мен Оңтүстік-Шығысы үшін болашағы зор алма сорттары	4
Алма сорттарының сипаттамасы	10
Айдоред	10
Айнур	12
Апорт Александр	14
Апорт кроваво-красный	16
Восход	18
Гала	20
Голден Делишес	22
Гренни Смит	24
Грушовка верненская	26
Джонаголд	28
Егемен	30
Заилийское	32
Заря Алатау	34
Кандиль Синап	36
Корей	38
Максат	40
Мелба	42
Озарк Голд	44
Пеструшка	46
Редфри	48
Ренет Бурхардта	50
Ренет Симиренко	52
Румянка Алматинская	54
Салтанат	56
Синап алматинский	58
Старк Эрлиест	60
Старкримсон	62
Суйслеппер	64
Талгарское	66
Алма бақтарын зиянкестер мен аурулардан қорғау	68

Содержание

Перспективные сорта яблони для юга и юго-востока Казахстана	7
Описание сортов яблони	10
Айдоред	10
Айнур	12
Апорт Александр	14
Апорт кроваво-красный	16
Восход	18
Гала	20
Голден Делишес	22
Гренни Смит	24
Грушовка верненская	26
Джонаголд	28
Егемен	30
Заилийское	32
Заря Алатау	34
Кандиль Синап	36
Корей	38
Максат	40
Мелба	42
Озарк Голд	44
Пеструшка	46
Редфри	48
Ренет Бурхардта	50
Ренет Симиренко	52
Румянка Алматинская	54
Салтанат	56
Синап алматинский	58
Старк Эрлиест	60
Старкримсон	62
Суйслеппер	64
Талгарское	66
Защита садов яблони от вредителей и болезней	72
Плодовые питомники	80

GEF UNDP Kazakhstan
Mountain Agrobio Project

Қазақстан Республикасы Үкіметі, Ғаламдық Экологиялық Қор мен БҰҰ Қазақстандағы Даму Бағдарламасының жобасы «Қазақстанның таулы агробиологиялық алуантүрлілігін *in situ* сақтау»

Жоба өз жұмысын екі жобалық аймақта, яғни Жоңғар және Іле Алатауында орналасқан Алматы облысының Алакөл, Сарқан, Еңбекшіқазақ және Талғар аудандарында облыстық және аудандық әкімшілік қолдауымен іске асырып отыр.

Орындалу мерзімі – 2006-2011 жылдар.

Орындау агенттігі – ҚР Ауыл шаруашылық министрлігі, орман және аңшылық комитеті. Жобаға қатысушылар – Іле-Алатау мемлекеттік табиғи ұлттық бағы, Алматы мемлекеттік табиғи қорығы, Жоңғар-Алатау мемлекеттік табиғи ұлттық бағы, бизнес пен бейкоммерциялық ұйымдар, жергілікті бірлестік.

Жобаның мақсаты – ауыл шаруашылығы үшін ғаламдық маңызы бар өсімдіктердің биологиялық әртүрлілігін табиғи ортада қорғау және тұрақты пайдалану.

Қорғаудың басты нысаналары алма, өрік, қарақат, шырғанақ, таңқурай және адам пайдаланатын басқа сорттардың ататектері мен туыстарынан тұратын таудағы жабайы жемісті ормандар.

Жобаның басты іс-шаралары:

- Экожүйелік көзқарас негізінде жабайы жемісті ормандарды қорғау және тиімді басқару
- Таудағы жеміс ормандарының қорларын басқаруды жетілдіру
- Жеміс ормандарының өсімдік алуантүрлілігін қорғау және нәтижелі пайдалану үшін тиімді заң шығару
- Тау жеміс ормандарының экожүйесіне антропогенді әсерді төмендету мақсатында жергілікті тұрғындардың балама жұмыстарының түрін дамыту
- Халыққа Жоңғар және Іле Алатауындағы жабайы жеміс ормандарының ұлттық және әлемдік маңызы жайлы ақпаратты көтеру.

Байланыстар:

Қазақстан Республикасы, 050043, Алматы қаласы, Орбита-1 ықшам ауданы, 40 тел./факс: +7 (7272) 20-69-46

Құралай Карибаева (kuralay.karibayeva@undp.org).

жобаның ұлттық менеджері

www.undp.kz: www.fhc.kz

GEF UNDP Kazakhstan
Mountain AgroBio Project

Проект Правительства РК, Глобального Экологического Фонда и Программы Развития ООН в Казахстане «Сохранение *in situ* горного агробиоразнообразия в Казахстане»

Проект осуществляет свою деятельность на двух проектных участках, расположенных в Джунгарском и Заилийском Алатау, на территории Алакольского, Саркандского, Енбекшиказахского и Талгарского районов Алматинской области, при поддержке областного и районных акиматов.

Сроки реализации – 2006-2011 годы.

Исполнительное агентство – Комитет лесного и охотничьего хозяйства Министерства сельского хозяйства РК. Участники проекта - Иле-Алатауский государственный национальный природный парк, Алматинский государственный природный заповедник, Жонгар-Алатауский государственный национальный природный парк, бизнес и некоммерческие организации, местные сообщества.

Цель проекта - сохранение в естественной природной среде и устойчивое использование биологического разнообразия, имеющего глобальное значение для сельского хозяйства. **Основными объектами сохранения** являются горные дико-плодовые леса, состоящие из диких видов яблонь, абрикоса, смородины, облепихи, малины и других прародителей либо сородичей сортов, используемых человеком.

Ключевые компоненты проекта:

- Сохранение и управление дико-плодовыми лесами на основе экосистемного подхода
- Совершенствование управления ресурсами горных плодовых лесов
- Создание эффективных законодательных рамок для сохранения и рационального использования растительного разнообразия плодовых лесов
- Развитие альтернативных видов деятельности местным населением в целях снижения антропогенной нагрузки на горные лесоплодовые экосистемы
- Повышение информированности населения о национальной и глобальной значимости дико-плодовых лесов Джунгарского и Заилийского Алатау

Контакты:

Республика Казахстан, 050043, г. Алматы, мкр. Орбита-1, 40

тел./факс: +7 (7272) 20-69-46

Куралай Карибаева (kuralay.karibayeva@undp.org).

национальный менеджер проекта

www.undp.kz; www.fhc.kz

Плодовые питомники

Крестьянское хозяйство «Боденко»
Алматинская область, Талгарский район,
с. Бельбулак,
тел. 382-44-91, сот. 8 777 575 20 64, 8 777 575 20 65

ТОО «Торе Жайлау»
Алматинская область, Енбекшиказахский район,
с. Каракемер
тел. 8 (72775) 49-018

Крестьянское хозяйство «Тенрикут»
Алматинская область, Уйгурский район,
с. Чунджа, ул. Назугум, 46
тел. 8 (72778) 236-80, 8 701 369 2277, 8 705 319 9919

Крестьянское хозяйство «Агрокомплекс»
Жамбылская область, Меркенский район,
с. Мерке, ул. Рахманкуловой, 8/2
тел. 8 777 494 6679

Крестьянское хозяйство «Айдарбаев Е.С.»
Алматинская область, Енбекшиказахский район,
с. Саймасай
тел. 8 (727) 271-15-55, 271-15-85, 391-31-41

Крестьянское хозяйство «Сотников Е.П.»
Алматинская область, Ескельдинский район,
с. Бахтыбай, ул. Кабанбая, 128
тел. 8 (72836) 274-94, 8 777 348 7255